

Encyel. 0.

52.

22.

STAMPFEL-FÉLE

ÁNYOS ZSEB-KÖNYVTÁR.

22.

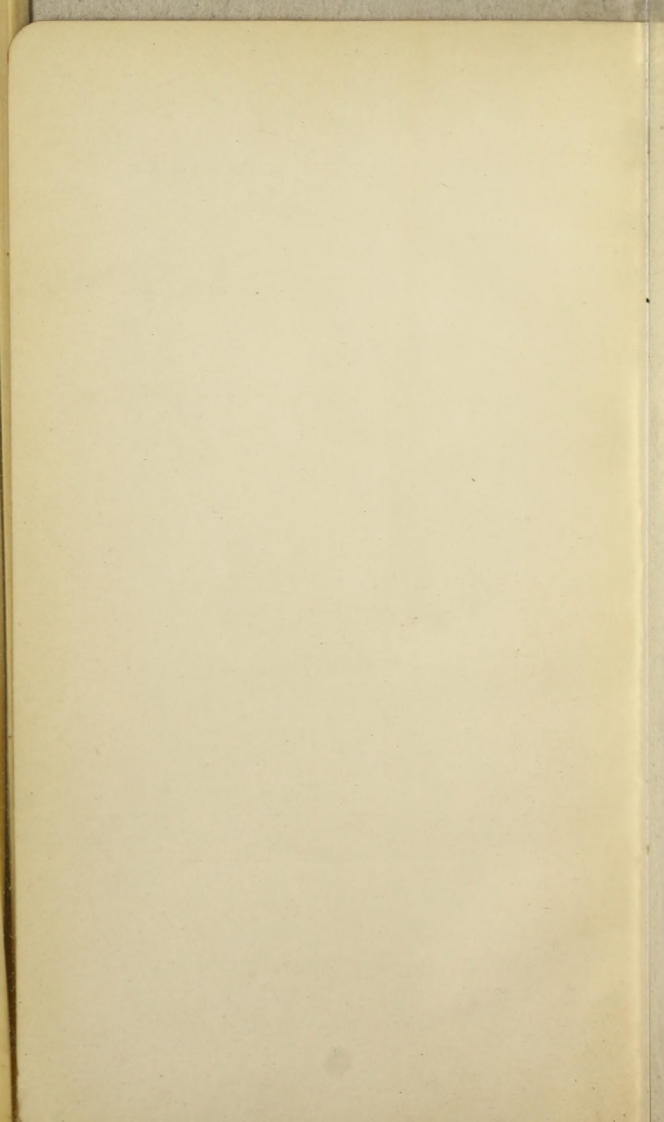
Gaal Mózes

Magyar poétika

Ára 30 Kr. 60 fill.

POZSONY-BUDAPEST
KIADJA
STAMPFEL K.

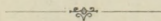

STAMPFEL-FÉLE
TUDOMÁNYOS ZSEB-KÖNYVTÁR.

— 22. —

KIS

MAGYAR POÉTIKA.

IRTA

GAAL MÓZES.

POZSONY, 1899. BUDAPEST.

STAMPFEL KÁROLY KIADÁSA.

A „TUDOMÁNYOS ZSEBKÖNYVTÁRBAN“

ugyanazon szerzőtől megjelent:

Magyar irodalomtörténet.

Magyar nyelvtan.

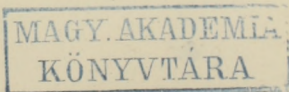
Magyar stilisztika.

Magyar rethorika.

Magyar poétika.

Magyar helyesírás.

Egy füzet ára 60 fillér = 30 kr.

Bevezetés.

1. *Mi a poétika?*

A prózában vagy versben írt költői művek belső szerkezetének vizsgálatával, s a remek művekből eliesett szabályok rendszerbe foglalásával a *poétika* vagy *költészettan* foglalkozik.

A *stilisztika* az általános stilus-szabályokat, a formát tárgyalja, a *szerkezettan* a belső szerkezet általános törvényeit állapítja meg, a *rethorika* a prózai, főleg oktató célzatú művek elméletét tartalmazza; a költői művekről úgy tartalmi, mint formai tekintetben a *poétika* szól.

E szerint a poétika tárgya minden *költői mű.* melynek megteremtéséhez nem elég a tapasztalat, a tudás, hanem *képzelő tehetség, teremtő erő* is kell.

2. *A költészet helye a művészetben.*

A képzelő erő az életből eliesett jelenségeket újjáteremtve még egyszer életre hívja; a *szép*-nek megfestesítésére törekszik, melyet mindenki érez, de kifejezni valójában csak az tud, aki *művésznek* született!

Az *időben* és *térben* történő események, a *térben* előforduló jelenségek, tárgyak egyaránt kínál-

koznak tárggyul a művészeknek. Az időben és térben *események*; a térben tárgyak és jelenségek vannak; ezek együtt véve a *külső világ*-ot alkotják: a művész összekapcsolja ezt a maga *belső világá*-val, melynek gondolatok és érzelmek teszik a tartalmát.

A szerint, amint a külső és belső világnak kölcsönhatásából az események, jelenségek, gondolatok és érzelmek a *szép* eszméjének a kifejezőivé válnak: támadnak a különféle művészetek.

1. A *festőművész* a térben és időben előforduló jelenségeket színek segítségével örökíti meg, s úgy tünteti fel, mint egy pillanatban történő eseményt, (ha esemény a tárgya) vagy jelenséget, mely előttünk áll (tájkép, arckép).

2. A *szobrász* az érzéketlen követ vagy ércet használja fel, hogy valamely jelenségnek, néha eseménynek (domborművek) a kifejezőjévé tegye. A szobor minden oldalról bemutatja, a festmény csak egy oldalról.

3. Az *építész* anyaga is kő, melyet formákba kényszerít s valamely eszme kifejezőjévé tesz. (templom stb.); felhasználja a festészetet és szobrászatot is mint díszítő művészeteket.

4. A *zeneszerző* eszköze a hang, melylyel a belső és külső világ eseményeit és jelenségeit tudja kifejezni. Az operákban megtaláljuk a vihar zugását, a szenvedély tombolását, a lágyabb és édesebb érzelmeket.

5. A *költészet* a legtökéletesebb eszközzel dolgozik, mert az emberi beszéd az eszköze, mely tud festeni, tud szoborszerű plaszticitással feltüntetni, hat reánk a nyelv és forma zenéjével, nyitva áll előtte a belső és külső világ. A költészet a legtökéletesebb művészet.

A művészetek alapjában véve mind *utánczások*, a természet másolása, de nem szolgálai másolása, hanem megszépített, nemesített, idealizált utánczása. Amint Arany János mondja: „nem a való, de annak égi mása.“

A művészetekhez kell sorolnunk a *színészetet*, *táncot* és *éneket* is. A formális művészek közé tartoznak a virtuózok, kik a zeneszerzők alkotásait zene-készségükkel kifejezésre tudják juttatni — (zongora-, hegedű-, gordonka- stb. virtuózok.)

3. A költői műfajok osztályozása.

A költő, amint már említettük, tárgyát vagy a *belső* vagy a *külső* világból meríti. A *belső* világ jelenségei: 1) *érzelem*, 2) *gondolat*; a *külső* világ jelenségei: 1) *tárgyak*, 2) *események*.

A két világot egymástól éppen olyan kevésbé lehet elválasztani, mint a testet és lelket. Természetes tehát, hogy sem a tárgyakat és eseményeket érző és gondolkodó ember nélkül, sem az érzelme- ket és gondolatokat tárgyak vagy események nélkül elgondolni nem lehet. A melyik elem az uralkodó, az adja meg a költői mű jellegét.

A *külső* világnak a költészete: 1) az *elbeszélő* (*épigai*); 2) a *cselekvényes* (*drámai*). A *belső* világé: a *lantos* (*lirai*) költészet.

Az *épigai* művek tárgya *esemény*, a *drámai* műveké *cselekvény*, a *liraiaké* *érzelem* vagy *gondolat*.

A tárgyak és természeti jelenségek költészete mind a három, mert mindenikben előfordul *főstői* elem, mint az *esemény* helye (az *épigában*), mint *színhely* (a *drámában*) s mint *érzelem* vagy *gondolat* keltő elem (a *lirában*).

4. A költői műfajok fejlődése.

A három költői műfaj közül legelőbb jelentkezett a *lira*, mint az érzelmek költészete, leghamarább kifejlődött az *épika*, s legkésőbbben a *dráma*. A fejlődésnek ez a sorrendje természetes, mert a társasággá még össze nem verődött ősember, ha ügyefogyottan is, de igyekezett kifejezni örömét vagy bánatát, s az érzelemnek ez a kifejezése: lírai költemény volt. Az epikához már több embernek közös élete, közös vállalata kellett, hogy egyik-másik ember emlékezésre méltó dolgot cselekedhessék. Rendezett állam s kifejlett városi élet volt szükséges a dráma fejlődéséhez.

A sorrend, melyben mi tárgyaljuk a költői műfajokat, a következő: 1. *épika*. 2. *lira*, 3. *dráma*.

1. Rész.

1. Elbeszélő-műfajok. (Épika.)

Az ős-idők emberét a létfenntartás vagy hatalomra való jutás küzdelemre készítette. Erő, ügyesség, fortély voltak e küzdelemben az eszközei. A fenevadakkal, az ellenséggel való viaskodás alkalmat adott arra, hogy az erősebb, ügyesebb vagy fortélyosabb kiválják a tömegből; tetteit magasztalták, sőt nagyították, szájról-szájra adták, s minél nagyobb hatással volt kortársaira, annál többet beszéltek róla; csodálatos erőt tulajdonítottak neki, s minél későbbi nemzedék beszélt róla, annál nagyobbak és csodálatosabbnak látja.

Ezek a töredék magasztaló-énekek elterjedtek messze földön, mindenik énekes tett még hozzá valamit, s a negyedik-ötödik nemzedék már az énekek egész sorát ismerte, melyeket utóbb valaki összegyűjtött, egységes egészszé tett: kibővítette, vagy az avval össze nem függő részeket jobban hozzá illesztette, s készen volt a *hősköltemény* vagy a mint az ilyeneket nevezik a *naiv nagy éposz*.

Ez a szó *éposz* (görögül *ἔπος*) szót vagy *beszédet* vagyis elbeszélést jelent. Innen az elbeszélő vagy épikai műveknek a neve.

2. Az éposz.

Az éposz nagyobb terjedelmű elbeszélő költemény, melynek tárgya rendesen vagy az egész emberiséget vagy egész nemzeteket érdeklő nagy és csodás esemény. Költője tulajdonképpen egy-egy nép; századok, sőt néha ezredek kellene ahhoz, míg teljesen kialakul. A hirtelen felbukkanó, s hamar letűnő népeknél éposz kifejlődéséről szó sem lehet. Az éposz tulajdonképpen nem egyéb, mint a nép őstörténete a költő és nem a történetíró szemüvegén át nézve.

Benne van egy-egy népnek vallási, erkölcsi világa teljesen, ez az úgynevezett *világkép*, mely nélkül naiv époszt elképzelnünk nem lehet.

Egy személy (a hős) vagy egy nagy esemény köré fűződő mesés történetek (mondák) alkotják az époszt. *Mesés*, mert csodálatos dolgok vannak benne, *történetek*, mert valóban megtörtént esemény a lényegök, melyet a századok énekesei kiszíneztek és históriai hitelességét kétséggé tették.

Igy alakult a trójai háború mondáiból az „Ilias“, az Odysseus személyéhez fűződő mondákból az „Odysseia“, s e kettőben a görög nemzetnek őstörténete, hol a valószínű a valószínűtlennel összekeveredik; a hindu népek sok százados küzdelmét tárgyazza az óriási terjedelmű „Maha-Bharata“ (nagy háború) című éposz és a „Ramajana“ (Rama isten bujdosása); a perzsák őstörténetének költői képe tükröződik vissza Firduzi „Sah-náme“-jából (királykönyv); a kis finn-nép vallásos és erkölcsi világát öleli fel a „Kalevala“. A germán népek mondái közül egységes époszszá fejlődött a Kürebergi „Niebelungen-not“-ja.

Ezek mind naiv nagy époszok, melyek úgy szólván maguktól támadtak, s a *Homeros* („Ilias“,

„Odysseia“), Vjasza („Maha-Bharata“ és „Ramajana“), Firduzi („Sah-náme“), Küremergi („Niebelungen-not“) neve csak a gyűjtőt, a mondák ügyes összeillesztőinek a nevét jelenti. Csak a „Sah-náme“ szerzőjéről, Firduzi-ról tudjuk, hogy igazán élt, (Kr. u. a XI-dik században), a többiek mind mondai alakok.

A naiv nagy époszok szerkezete. Az összes naiv nagy époszok, mint a nép gyermekkorában keletkezett költemények, egymáshoz tárgyban, a szereplő személyek tulajdonságaiban, szerkezetben hasonlóak. Ezek az úgynevezett *époszi közös vonások*. Úgy magyarázzuk meg, hogy az egyszerű életviszonyok között ugyanaz, vagy legalább hasonló események szoktak megtörténni. Az előadás módja is megegyezett az époszokban. Minden népnél voltak regösök, lantosok, hegedősök, akik húrpengetés mellett félig éneklő, félig beszélő hangon mondták el az egyes mondákat a hallgatók gyönyörködésére.

Az époszok szerkezete a következő szokott lenni:

1. Mindenikben van bevezetésül valamely *fensőbb lényhez fokázkodás*, (invocatio) a szerző segítségül hívja, hogy méltóképpen énekelhesse meg a nagy hőst vagy kiváló eseményt.

2. Röviden jelzi, hogy miről szól az éposz, s nyomban hozzá kezd valamely jelentős mozzanatnál ragadva meg a tárgyat. Az előzményeket később mesélteti el az éposz valamelyik alakjával. Ez az úgynevezett *in medias res* vagyis közepén kezdeni a történetét.

[Az esemény elmondásának ez a módja a később kifejlődött épikai műfajoknál is meg van, így a novellánál, regénynél].

3. Az éposz küzdő feleit, a szembe szálló se-

regeket csaknem egyenkint mutatja be; ez a *sereg-számla* (enumeratio), mely az époszok egyik jellemző sajátsága. A mai olvasót untatja, de a korabeli hallgatót nagyon érdekelte, mert a szereplő személyeket ismerték vagy avval rokoni összeköttetésben állván, kegyelettel őrizték bennök őseik nagyságát. Költői érdekkeltetés szempontjából is meg van a fontossága, mert jelentékenyen emeli az esemény nagyszerű voltát.

4. Tömeg-harczok helyett *érdekes párviadatok* fordulnak elő az époszokban.

5. Az éposz hősei testi vagy lelki kiválósággal vannak mind felruházva (Achilles — erő és vitézség, Odysseus — leleményesség, Nestor — bölcsesség, Aeneas — jámborság, Rusztem — csodálatos erő és vitézség stb.)

6. Az éposz hőseinek *csoda fegyverei* vannak (fegyverzet, halhatatlan ló), csodálatos a származásuk is (istenektől születtek).

7. *Felsőbb, isteni hatalmak* avatkoznak az emberek dolgaiba, ez az úgynevezett *machináció*, mely a nép naiv, gyermeki hitén alapul, s az esemény nagyszerűségét még inkább fokozza. Csakhogy ez a felsőbb hatalom lévén az események intézője, a hős nem tűnik fel egyébnek, mint az isteni akarat végrehajtójának, a maga akaratát alá kell a felsőbb hatalom, a *végzet* erejének rendelnie.

8. Az époszok rendesen szerencsés végűek, vagyis az isteni akaratot végrehajtó hősnek természetesen el kell érnie a célját, vagy ha bűnhődik, az szintén végzetszerűen következik be.

9. Végül az époszok mind nagyon terjedelmesek. Így a hinduk nagy éposza a Maha-Bharata 100,000 pár vers; a Sahnáme 60,000 sor; az Ilias és Odysseia 24—24 ének, s mindenik ének csaknem ezer sorból áll.

Az époszokban bonyolodottabb eseményről, kiszámított érkdefeszítésről szó sem lehet. Előre megtudunk mindent, s az eseményeknek szálaít nem kell hosszasan keresgélünk. Gyakori az elbeszélés folyamán az *ismételgetés*, a részleteknek hosszadalmas elmondogatása. Mindakettő jellemző vonása a népnek, melyről ma napság is lépten-nyomon meggyőződhetünk, ha valamely tanulatlan falusi embernek az ügyes-bajos dolgát hallgatjuk meg.

Az előadásnak ez a sajátsága bizonyos kedveséget ad az époszoknak, melyet *naivitás*-nak, gyermeki egyszerűségnek nevezünk. Ugyanezt találjuk meg a népmesékben, a nép-balladákban. Minduntalan a költőt — a népet juttatja eszünkbe.

3. Az éposz fajtái.

A nép vagy *naiv nagy époszon* kívül vannak még más époszok is, melyeket ismert költők írtak a későbbi korokban. Mintájuk a népéposzok voltak, legkivált Homeros két műve az Ilias és Odysseia. Ezeket *mű-éposz*-oknak nevezzük.

A műéposzok mintaképe Vergilius „*Aeneis*“-e, melyet a római költő Augusztus császár korában írt; tárgya az, hogy Aeneas Trója pusztulása után a házi istenek képeivel elmenekül s isteni segítséggel Laviniumba érkezik s megalapítja az új otthont, melyből a későbbi dicső Róma fejlődött ki.

Ilyen nagy nemzeti vagy vallásos eseményekről szóló műéposzok az európai népek költészetében számosan keletkeztek. Az angoloknál Milton „*Elveszett paradicsom*,“ „*Visszaszerzett paradicsom*,“ — a franciáknál Voltaire „*Henriade*,“ a spanyol és portugáloknál Camoëns „*Luziada*“-ja; az olaszoknál Dante „*Divina Comediá*“-ja, Torquato Tasso

„Megszabadított Jeruzsálem“-je; a németeknél *Klopstock* „Messias“-a; nálunk *Zrinyi Miklós* „Zrinyi-ász“-a, („Obsidio Sigetiana“), *Vörösmarty* „Zalán futása“, *Arany János* „Buda halála.“

Ezek mind *komoly tárgyúak* s jórészt a keresztény vallás dicső küzdelmét vagy nemzeti fontos eseményeket (honfoglalás) örökítenek meg.

Vannak bonyodalmas, megkapó fordulatokban és kalandokban gazdag époszok is, melyek a verses regény benyomását teszik reánk.

Ilyen az *Odyseia* is; az újabb időkben főleg az olaszoknál művelték, (*Ariosto* „Orlando furioso“) nálunk is volt művelője, *Arany János* „Toldi szerelme.“

Az ilyen époszok a *romantikus* vagy *regényes époszok*.

Lehet az éposznak vig, szatirikus vagy humoros is a tárgya illetve a hangja; van tehát *komikai, szatirikus és humoros éposz*.

Komikai és szatirikus az olyan éposz, melyben a költő jelentéktelen tárgyról komoly, sőt ünnepélyes hangon beszél. Megtartja mindazt, ami a komoly époszok sajátága, s mert tárgya és előadásának módja között nincs meg az összhang — komikussá válik. Ha a társadalmi élet ferdeségeit ostromozza, akkor szatirikussá lesz. Ilyen komiko-szatirikus éposz a *Csokonai V. Mihály* „Dorottya“-ja, melyben egy vén kisasszonynak furcsa vitézségét énekli meg Karneval herceg ellenében. — Szatirikus éposz *Arany Jánosnak* „Elveszett alkotmánya“, melyben a negyvenes évek megyei életének, a maradók és haladók pártjának küzdelmét festi meg gúnyoló célzattal és erősen torzítva. *Humoros éposznak* indult *Arany János* „Bolond Istók“-ja, de fájdalom, csak töredékül maradt reánk.

E szerint van:

1. *Naiv éposz*, 2. *komoly tárgyú műéposz*, 3. *regényes*, 4. *komikai*, 5. *szatirikus* és 6. *humoros-éposz*.

4. A világirodalom époszai.

a) Naiv nagy époszok:

1. „*Ilias*.” (Homeros) A trójai háború 51 utolsó napjának eseményeit mondja el. Achilles, mint főhős, köré csoportosítva, akit Agamemnon ellen felgerjett haragja késztet, hogy a haretól visszavonuljon, barátjának, Patroklosnak a halála pedig elfeledteti a haragot, s újra sikra szállva Hektort megöli, holttestét Zeus parancsára Priamosnak visszaadja.

Hőse Achilles, kinek *szertelen haragja* okozza a görögök vereségét; *barátja iránt való szeretete* készteti boszúra, s úgy esik áldozatul Trója védője, Hektor. Vagyis vele együtt Trója, csak hogy erről az Iliásban már nincsen szó.

2. „*Odysseia*.” (Homeros) A trójai harcból hazatérő Odysseust Poseidon haragja tíz évi bujdosásra és szenvedésre kárhoztatja, s ez alatt az idő alatt családi tűzhelyén a Penelope kezéért versengő kérők garázdálkodnak. Athene istenasszony segítségével Odysseus minden útjába álló akadályt és csábót legyőz, hazatér, a kérőket lenyilazza és feldúlt családi életét helyreállítja.

Ez az éposz volt a legnagyobb hatással az európai költőkre, ezt igyekeztek utánózni, s ebből lehet a naiv éposz jellemző sajátságait legjobban megállapítani.

Az „*Ilias*” és „*Odysseia*” a görög költészetnek két ritkaság remeke. Hogy valósággal Homeros volt-e a költője, hogy mindakét époszt ő írta-e avagy gyűjtötte össze: arról egész irodalom keletkezett, a nélkül hogy a kérdést tisztázni lehetne.

3. *Niebelungen-Not* vagy *Lied*. (A Küre-bergi ismeretlen lantos műve.) A Siegfried- és Krimhilde mondáját dolgozza fel két részben. Az első rész házasságukról és Siegfried meggyilkoltatásáról szól; a második arról a boszúró, melyet Krimhilde, mint Etzel (Etele) király felesége vesz a húnok országában Hagenen és társain, a Niebelungokon. Ez az éposz teljes tragédia, meg van benne a bűn és a bűnhődés.

4. *Kalevala*. A finnek éposza, melyet csak e század elején gyűjtött össze Lönnrot. Kalevala = Kaleva országa. A finn lantos és bűbájos Vainamöjnen a hőse, aki a békés halásznép multját, vallásos felfogását (a világ keletkezése) számos egymással össze nem függő epizód-történetben meséli el.

5. *Maha-Bharata*. A hinduk ősrégi éposza, melyet még szanszkrit nyelven irtak volt meg. Azt a sok százados harcot tartalmazza, mely Pandu fiai és a Kuravák között folytak, midőn Indiában megtelepedtek.

6. *Ramajana* szintén a hinduk éposza. Kisebb terjedelmű az előbbinél, s hőse *Ráma* isten.

7. *Sah-náme*. A perzsa királyokról szóló mondák alkotják ezt a szintén nagyterjedelmű époszt, melynek szerzője Firduzi. A „Sah-náme“ legnagyobb hőse Ruzstem, de az éposz számos, egymással lazán összefüggő epizódból áll.

E naiv nagy époszok közül magyarra a következők vannak teljesen lefordítva: „Ilias“, „Odysseia“, „Niebelungenlied“ (fordította Szász Károly), „Kalevala“. A többiekből csak részleteket fordítottak.

b) M ű é p o s z o k.

1. *Aeneis* (Publius Vergilius Maro). A rómaiak vallásos-nemzeti éposza, melynek a tárgya a rómaiak őstörténetéből merített az a monda-kör, mely

Aeneashoz fűződik, aki a háziisteneket Trójából szerencsésen Itáliába hozta, s azoknak otthont teremtett. Századokon át ez az éposz volt az európai költők mintája az éposz-költészetben.

2. *Divina Comoedia* (Dante Alighieri) magyarul „Isteni színjáték“. Három részből áll: I. Pokol. II. Purgatorium. III. Mennyország. Az emberi lélek sorsa a más világon — ez a tárgya. Az olasz-irodalom legnagyobb büszkesége ez a mű.

3. *Az elveszett és visszaszerzett paradicsom* (Milton) az angolok legnagyobb értékű vallásos éposza, mely a bibliából veszi tárgyát s az emberiség bűnbeesése és megváltása történetét mondja el benne Milton.

4. *A megszabadított Jeruzsálem* (Torquato Tasso). Az olasz költő a kereszténység diadalát dicsőíti, midőn Bouillon Gottfriedet teszi hőségé, aki Jeruzsálemet vissza foglalja a szaracénoktól.

5. *Messias* (Klopstock) a németek legszebb vallásos éposza, melynek szintén az emberi nemnek Jézus által történt fenséges megváltása a tárgya.

6. *Zrinyiász* vagy *Obsidio Sigetiana* (Zrinyi Miklós) e remek magyar vallásos-nemzeti éposz szintén méltán sorolható ide a legnagyobbakhoz. A szigetvári hős halálát örökíti meg benne a költő, de úgy fogván fel, hogy halálával kiengeszteli a Mindenhatót nemzete iránt, ki a magyartól bűnei miatt elfordult.

c) Nemzeti műéposzok:

1. *Lusiada* (Camoëns, portugall költő műve) annak a dicsőséges vállalatnak az époszi feldolgozása, melynek élén Vasco di Gama, a bátor hajós állott, s melynek eredménye az Indiába vezető tengeri út volt a Jóremény foka körül.

2. *Zalán futása* (Vörösmarty Mihály). A ma-

gyar honfoglalás töredék mondáiból fantáziája segítségével megalkotta a tiz énekre terjedő époszt, mely Árpádot, s a honfoglalás nagy eseményét dicsőíti a Zalán bolgár fejedelmen vett alpári győzelem köré csoportosítva az egészet.

3. *Buda halála*. (Arany János.) A hún monda-körből tervezett trilogiának első része. Etele hatalomra jutása és Buda megöletése a tárgya ez éposznak.

d) Regényes, szatirikus, komikai, humoros műéposzok.

1. Az olaszoknál: *Orlando furioso* — Az örjöngő Roland“ (Ariosto) regényes; 2. az angoloknál: *Az elrablott hajfűrt* (Pope) szatirikus; 3. a franciáknál *Roland-ének* („Chanson de Roland“) regényes; *A pulpitus* (Boileau) szatirikus. 4. A magyaroknál *Dorottya* (Csokonai) komikai-szatirai, *Toldi szerelme* (Arany J.) regényes; *Toldi Estéje* (Arany J.), *Bolond Istók* (Arany János) humoros).

5. Az époszok versformája.

A naiv, nagy époszok versformája mindenütt a nemzeti versidom, mely iránt a népnek legtöbb érzéke és fogékonysága volt.

A görög költők szerették a *hexamétert*, ezt vette át Vergilius is, ezt használták a magyar éposz írók közül *Vörösmarty* és kortársai e század elején. *Klopstock* szintén hexaméterben írta meg a *Messiást*. Az olasz époszirók kedvelt formája a *terzina* és *ottava rima*, mindakettő hatodfeles és ötös *jambus*-okból áll; a terzinának 3—3 sorú a verszaka, az ottava rimáé nyolc sorú, rimelése pedig (abababce) ezt a formát használta Arany János is a *Bolond Istókban*. A *Nibelungenlied* formája a

niebelungeni strófa. Négy sor, mindenik sor hat teljes iambus, a közepén egy csonkaláb, tehát ez a csonka láb két egyenlő részre osztja a sort.

A *Kalevala* versformája az ősi sloka vagyis nyolc sor, mindenikben 8 szótag, mely két négy szótagú ütemre tagolódik. Ez a versforma a magyarban is megvan, s főleg a népdalokban használják.

Zrinyi és Arany János a magyar alexandriust alkalmazzák, s ez a legjobban illik az elbeszéléshez, bár nyelvünk a hexaméterhez is igen szépen simul.

6. Kisebb elbeszélő műfajok.

a) Monda, legenda, mese.

Az éposznál említettük, hogy az egyes hősökről szájról-szájra szálló énekek keletkeztek. E nagyobbára csodás elemmel kevert, némi részben a valóságnak megfelelő történetek a *mondák*.

Történeti alapú, kisebb terjedelmű eseményeket később is feldolgoztak a műköltők, a nép és a kor felfogásához mértén csodás dolgokat is keverték belé, s így ma is dívó a *monda*.

Ilyenek a Tompa, Arany János mondái szent Lászlóról. Az „Ének Pannónia megvételéről,” továbbá azok a prózai alakú mondák, melyeket a húnokról és a honfoglalás és a királyok korából jegyeztek fel a krónikások.

Ha a csodás esemény hőse valamely szent, vagy Krisztus urunk, *legenda* a neve a költeménynek. A magyar költők szent királyainkról irtak legendákat. Arany János: „Szent László füve,” Krisztus urunkról: „A hegedű.”

Ha a csodás esemény a néphitén alapszik, s a képzeletnek szabad játéka van a történet kigondolásában, mint a mesében: neve *rege*. Különösen

Tompa szerette a regéket. Pl. „Az árvalányhajról,“ „A jávorfáról,“ „A virág regék“ mindenike e műfajhoz tartozik.

A *monda*, *legenda* és *rege* annyiban rokonok az époszszal, hogy csodátság fordul elő bennük, s bizonyos naiv, gyermeki hitet föltételeznek az olvasóban.

b) Költői elbeszélés.

A kisebb vagy akár nagyobb terjedelmű elbeszélő költeményeket, melyeknek tárgya nem fontos és nem csodás, mint az époszé, *költői elbeszélésnek* nevezzük.

Tárgyukat akár a történelemből, akár a jelen társadalmi életből, akár a nép életéből vehetik; valóban megtörtént vagy kigondolt események lehetnek, melyeket a költő, mint *elmultakat* mond el. Használja gyakran a párbeszédes előadásmódot is. A történet szereplőit jellemeznie kell, ha csak általános vonásokban is, még pedig szavaikkal és cselekedeteikkel. Előfordulnak a költői elbeszélésekben *leírások*, mint a helynek, hol az esemény lefoly, festése vagy a természet jelenségei, mint a szereplő személyek lelki állapotának magyarázója.

A prózai elbeszélő műfajok közül a novella felel meg a költői elbeszélésnek.

Ha az események mellett az érzelmek festésére is különös gondot fordít a költő, a mű neve *lirai elbeszélés*.

Néha egész regény kerekedik ki az elbeszélésből, ha bonyolultabb és terjedelmesebb az esemény, ezek a *verses regények*.

A költői elbeszéléshez egységes, kerekded, érdekes történet kell, legyen meg az eseményben a való szerűség, s minden henye részletezéstől tartózkodják a költő.

Irodalmunkban csak e század elejétől kezdve művelték buzgóbban a költői elbeszélést, addig a versbe szedett krónikák, az éposz mintájára írt kisebb hősköltemények divatoztak.

Kisfaludy Sándor, *Kisfaludy* Károly (Epréssz leány), *Vörösmarty* Mihály (Szép Ilonka), *Petőfi* (Bolond Istók, János vitéz), *Arany* (Első lopás Murány ostroma, Jóka ördöge, Fülemlüle) *Tompa* (Szuhay Mátyás, András polgár) s még számosan művelték ezt a műfajt. Az újabb irodalomban is kedvelik.

Mint lírai elbeszélés mintaszerű *Arany* Jánosnak „Katalin”-ja.

Ide tartoznak *Vörösmarty* és Czuczor kisebb époszai is: *Cserhalom*, *Eger*, *Két szomszédvár* (*Vörösmarty*), *Botond*, *Aradi gyűlés* (Czuczor).

c) Románé és ballada.

A kisebb terjedelmű költői elbeszéléseknek van egy faja, melyet külön névvel nevezünk. Valójában ezek is költői elbeszélések, mert esemény a tárgyuk, csak az előadás módja és a versforma különbözik azokétól.

Mindenek előtt rendesen sokkal rövidebbek, mint a költői elbeszélés, nem több eseményről, csupán egyről szólnak. Ha ezt az eseményt részletezve, kiszinezve bizonyos nyugodtsággal mondja el a költő: románé-ot ír: ha előadása sietős, szaggatott, csak a fontosabb dolgokat érinti csaknem vázlatosan, párbeszédekben szólaltatja meg alakjait, mintha dráma szereplőit mutatná be: *ballada* a mű neve.

A románé és ballada között e szerint csak az előadás módjában van különbség, mert mindakettő rövid, mindakettő eseményt mond el, mindakettőnek olyan a versformája, hogy énekelhető, s mindakettőben tér jut a szereplő személyek érzelmeinek

a festésére. A románc a déli népek irodalmában fejlődött ki, főleg a spanyoloknál (Cid-románcok). A déli éghajlat szépsége és enyhesége, a déli népeket jellemző derűtség adja meg a románcnak fentebb érintett színező, részletező és nyugalmas jellegét. Az esemény is legtöbbszörre kibékítő végű és ritkán megrázó. A románcokat is énekelték.

A balladák az északi népeknél a románcot pótolták. Osrégi keletűek, a nép már századokkal előbb ismerte, s miként a mondákat nemzedékről-nemzedékre hagyta. Csak a múlt század végén, s a jelen századnak az elején vettek a műköltők tudomást róluk. Percy skót püspök gyűjtötte össze a skót balladákat, nálunk a székely népballadákat az ötvenes években gyűjtötte össze Kriza János erdélyi unitárius püspök, s később mások is.

E skót balladák, szóval a nép épikai költészete nyomán fejlődött helyes irányban a ballada-költés.

Ezek a balladák rendesen komor háttérű történetek, csaknem tragikaiak. A költő dalolható formában, drámai párbeszédek alkalmazásával, izgatott hévvel mondja el. E szerint a balladában van *épikai elem* (esemény), *drámaiság* (a párbeszédes forma és szaggatottság, hézagosság) és *lírai elem* (az érzelmek, indulatok és szenvedélyek rajza).

Gyönyörű termékei a székely népballadának: „Kőmives Kelemenné“, „Kádár Kata“, „Molnár Anna“.

A magyar műballadának Arany János volt a megteremtője, mert előtte a német ballada hatása alatt irtak Kölcsey, Kisfaludy Károly, Vörösmarty balladásformában egyszerű elbeszélő költeményeket, melyek korántsem balladák.

Arany János balladái közül a legszebbek: „Árva fiú“, „V. László“, „Tetemre hívás“, „Éjfél párba“, „A walesi bárdok“, „Szondi két apródja“.

Figyelemre méltóak Kiss József balladái is („Simon Judith“, „A rab asszony“).

A népballadák formája az ütemes magyar vers (4 + 4) és alexandrinus Arany János részint hangsúlyos, részint időmértékes verseket használ.

7. *Prózai elbeszélő műfajok.*

a) A novella.

Az eseményeket nem csak verses, hanem prózai formában is el lehet beszélni. A klasszikai írók ezt a prózai elbeszélést nem ismerték, csak az úgynevezett alexandriai iskola költői K. u. a harmadik-negyedik században kezdenek hosszú szerelmi történeteket írni prózában, s az olasz Boccaccio a XIII. században teremti meg a *novellá*-t. A kisebb, nagyobbára történeti tárgyú prózai elbeszélések, mint *krónikák*, *anekdoták* voltak ismereteseek.

Minél inkább fejlődött a prózai nyelv s a társadalmi élet, annál inkább érezték szükségét a prózai elbeszéléseknek s később a *regény*nek.

A kisebb terjedelmű, érdekes történetek, melyeknek tárgya néha a történelemből, leggyakrabban a jelen társadalmi életből való: a *novellák*. Nevezik elbeszélésnek vagy *beszély*nek is. Ez utóbbi név rossz képzése miatt ma már kiment a közhasználatból.

A költői elbeszélés prózában megfelel a novellának. Kissé részletezőbb, lassú menetű, de ugyancsak eseményt tárgyal, valószínűsége s főleg valószerűsége törekszik; a szereplő személyek jellemzése benne a fődolog; érdekes meséjűnek kell lennie. Első novellairóink leginkább a mese érdekességére fordítottak gondot, s a jellemzést mellékes dolognak tekintették, újabb novellairóink a másik túlzásba estek: fősúlyt a jellemzésre helyeznek, a mese

gyakran háttérbe szorul. Az igazság, mint minden túlzásnál, itt is a középúton keresendő: legyen épkezláb, érdekes meséje a novellának, s a novella hőse legyen következetes. Ez a következetesség lesz a jellemzés.

A jellemzésre való törekvés teremtette meg irodalmunkban a *genreképet* úgy a verses, mint a prózai epikában. A társadalom tipikus alakjainak ezt a fotográfiáját; ugyancsak a jellemzés iratott elbeszélőinkkel *rajzokat*; mindkettő a belső és külső világnak aprólékos jelenségeit tükrözte vissza nagy gondal. Ez utóbbi műfajnak legszebb példája *Mikszáth Kálmán* „Jó palóczok” című műve.

A prózai elbeszélés legfrisebb terméke az úgynevezett *tárca-novella*, mely a napilapok tárcarovatjaiban szokott megjelenni. Rövidre fogott, nagyobbára vázlatos novellák, melyek hangulatot keltenek az olvasóban, de értékük nagyon viszonylagos, hatásuk ephemer.

A *novellának* a magyar irodalomban legnagyobb mestere *Jókai Mór*. („Csataképek”, „Dekameron” (száz novella) stb.) Az első értékes novellát a múlt század végén írta *Kármán József* („Fanny hagyományai”).

b) A regény.

A történelem vagy társadalmi élet több, egymással összefüggő eseményét, mint egészet a regényíró beszéli el. Az éposz a nép gyermekkorának a regénye, a regény az újabb, a műveltebb nemzeteknek az éposza. Mindkettőnek vissza kell tükröznie az embernek küzdelmeit, szokását, erkölcsét, hitét, szóval annak a kornak és társadalomnak a képét a melyben az események történtek és a melynek a szereplő személyek mintegy képviselői.

Bármily terjedelmű is a regény, (néha köte-

tekre terjed) a tárgyat képező eseményeknek szorosán össze kell függeniök, mert minden költői műben *egység*nek kell lennie; érdekeljen minket az, amit a regényíró elmond, mert ha untat — célját eltévesztette. A regények hősei legyenek hozzánk hasonlóak, hogy magunkra vagy embertársunkra ismerjünk bennök, de ezért a hétköznapiasság bélyege ne legyen rajtuk, valamely tekintetben legyenek kiválók vagy legalább keltsék fel maguk iránt az érdeklődésünket.

A történelmi tárgyú regényekben a kort kell ügyesen festeniök a regényíróknak, de nem pusztá szavakkal, hanem a szereplő személyek cselekedeteivel, gondolkodásuk módjával. E tekintetben a regényírónak ugyanaz a feladata, mint a történetírónak: meg kell azt az időt elevenítenie, élénk kell úgy varázsolnia, hogy mi is beleéljük magunkat.

Ezért nemcsak históriai alakok szerepelhetnek benne, hanem költött alakok is, akik mint egy-egy művészi mozaikkő hozzájárulnak a kor jellemzéséhez, a hős törekvéseinek megértéséhez. Mindazonáltal a köztudatba átment történeti tényeken változtatni, azt művészi célból átídomítani nem szabad, mert az igazság két alakban nem képzelhető el.

Történeti regényeket. *Jósika* („Abafi,” „Utolsó Báthori,” „Csehek Magyarországon”), *Kemény Zsigmond* („Gyulay Pál,” „Rajongók,” „Zord idők”); *Eötvös József* („Magyarország 1514-ben”), *Jókai Mór* („Erdély aranykora,” „Török világ Magyarországon”) irtak. Az újabb időben nem igen művelik.

Jósika Miklós báró írta az első számba vehető regényt (*Abafi*) 1836-ban. Mestere az angol *Scott Walter* volt.

Ha a regényíró bizonyos társadalmi vagy politikai kérdést fejteget regényében, s avval a célzattal

írja, hogy a közvéleményt eszméinek, illetve terveinek megnyerje, származik az *irányregény* (a tendenciózus regény). A francia *Sue Jenő* nyomán nálunk is felhasználta Eötvös „A falu jegyzője”-ben a regényírói tollat arra, hogy a vármegyei rendszer tarthatlanságát, s a börtönügy javításának szükségességét kimutassa. A társadalmi élet forrongása, új eszmék felszínre vetődése teszi az irányregényt szükségessé.

A *társadalmi regények* nem készültek ilyen célzattal. A jelen társadalomhól merítik tárgyukat, még pedig gyakrabban a gazdag, mint a szegény emberek köréből, mert a gazdagok élete változatosabb, érdekesebb, s a regényhősök inkább képzelhetők el azok sorában, akiket kedvteléseikben a megélhetés gondja nem nyűgöz le. Ezért szerepelnek bárók, grófok, hercegek, bankárok az újabb regényekben olyan gyakran, míg csak elvétve olvasunk regényt az egyszerű, sőt szűkös viszonyok között élő nép életéből.

A magyar regényírás fejlődésére elősegítőleg hatott a hova-tovább mind általánosabb városi élet, az olvasás kedvének fokozódása. Regényíróink — legalább a java — az angol nagy mesterek (Dickens, Booz, Károly, Thakeray, Elliot) művein okultak.

Kiváló társadalmi regényeink: „Férj és nő” (Kemény Zsigmond), „Új földes úr,” „Magyar nábob,” „Kárpáthy Zoltán” (Jókai.)

A regényt prózában írják, folyamatos elbeszélő a formája; néha előtérbe kerül az író, s első személyben mesél, vagy a maga megjegyzéseit szövi közbe; a helyet, a természet jelenségeit festi, de nem henye cifrasággéppen, hanem lehetőleg összefüggésben az eseménnyel és a szereplő személyek lelki állapotával, mert gyakran a helyzetből, a külsőségekből magyarázhatjuk meg az emberek cselekedeteit, hangulatát, érzelmét. Előfordulnak a regény-

ben *párbeszédek* is, melyek nem csak élénkebbé teszik az eseményt, hanem drámaiságot is kölcsönöznek annak, s módot nyújtanak arra, hogy a szereplő személyek jellemébe minden hosszas magyaráztatás nélkül bele pillantsunk. Minthogy némely regényben harminc-negyven különböző személy szerepel, a regényírónak kitűnő megfigyelőnek, ügyes jellemzőnek kell lennie, hogy mindenik alakja egy-egy fajtáját képviselje a társadalom szereplőinek.

A párbeszédeknel nem lényegtelen az írónak közbeszótt megjegyzése sem, melyekkel a beszélő személy arcvonásait, kézmozdulatait igyekszik plasztikusan feltüntetni. A jellemzésnek ezt a módját az angol regényírók kedvelik nagyon. Számos regényt irtak és írnak még ma is *levél-formában*, *napló alakjában*. Goethe híres „Werthers Leiden“-je tette a mult században nagyon divatossá az előadásnak ezt a módját.

Az epikai műfajok osztályozása.

Az összes epikai műfajok felosztását a következő táblázat mutatja:

V e r s e s		P r ó z a i
Éposz	} csodálatos elem van bennük	Novella (Elbeszélés)
Monda		Rajz
Rege		Regény
Legenda		
Mese		
Költői elbeszélés		
(Verses regény)		
Románc—Ballada		

II. Rész.

A líra.

A lírai vagy dal-költészet a belső világból veszi tárgyát: az *érzelmet* vagy *gondolatot*. E kettő ritkán nyilatkozik meg egymás nélkül, mert vagy az érzelem kelt gondolatot, vagy a gondolat bizonyos érzelmet. Ámde van a külső világ jelenségeinek: a tárgyaknak és eseményeknek is hatása a belső világra. A temető látása szomorú érzelmet, szomorú gondolatot ébreszt a szemlélőben, a természet derűs képe kibékítő, jó kedvre hangoló, az esőnek egyhangú kopogása, a lomhán leereszkedő köd elszomorít.

Vidám vagy szomorú érzelmeink vagy csak belsőleg hatnak reánk, vagy készítenek minket, hogy kifejezzük. A költői formában kifejezett érzelem lesz a *dal*. A boldog és boldogtalan ember önkénytelenül is *dalol*, mintegy szükségét érezvén annak, hogy könnyítsen magán. A régi költők lant pengetése mellett daloltak, a húros hangszert, melylyel éneküket kísérték „lyrá“-nak nevezték, innen van a *líra* elnevezés a lantos költészetre.

Bővebb magyarázatra aligha szorul, hogy a költői műfajok közül legelőször a lírának kellett kifejlődnie, mert ez a legközvetlenebb, s a százszor váltakozó hangulatnak leghívebb tolmácsolója. Az érzelmek, elkezdve a legegyszerűbbtől a legmagasabbig, megtalálták a maguk formáját.

A pásztor énekelt, midőn nyáját legeltette, s a dalt eltanulta a levegőég dalos madaraitól, a szántóvető füttyült vagy dalolt, valamikor hallotta a nótát vagy maga gondolta ki költői ösztönnel. A legkezedtelegesebb viszonyok között élő ember is megtalálta az istenadta éneklő hangban az eszközt arra nézve, hogy vidám vagy szomorú érzelmét kifejezze.

Csakhogy ezeket a dalokat nem jegyezte fel senki, századokra századok következtek, újabb nóták termettek, régi nóták mentek feledésbe, a míg a műköltők s a művelt, tanult közönség tudomást vett a népnél e költői kincses-házáról.

Ugyancsak e század elején gyűjtötték össze a különböző országokban, s a német *Herder* buzgókodott leglelkesebben e téren. Nálunk a negyvenes években kezdték gyűjteni a népköltési termékeket.

1. A népdal — műdal.

Az érzelmeknek egyszerű, őszinte, dalolható formában való kifejezése a *dal*. Amint az érzelem röpke, pillanatig tartó, úgy a dal mindennek felett *rövid*.

A népnél még ma is szokásos, hogy tánc közben fel-fel kurjant, egy-két sort rigmusba foglalva elkiált, melyek között hiába keresnénk összefüggést, ámde mindenikben megszólal a nótás legény pajzán jó kedve. Pl. Sárga murok, vörös répa — szökjünk, mint a kecskebéka!

Egyszerűnek és természetesnek is kell a dalnak lennie, aminthogy az érzelmek, melyek szülik, egyszerűek és természetesek. A nótára gyűjtő falusi legény vagy leány nem *okoskodik*, hanem búsul vagy örvend, de egész lelkéből.

Mint ahogy a dal mindjárt ének-szóval jön a viágra, a dalnak *énekelhető*-nek kell lennie.

Régibb költőinknél, pl. Balassa Bálintnál úgy

a vallásos, mint a világi énekek latin címe alatt olvasuk, hogy melyik „nótára megyen“, tehát ő már mint műköltő avval a céllal írta dalait, hogy azokat énekeljék.

Feltűnő főleg a mi népdalainkban, hogy a dalok kezdő sorai értelmileg elütnek a többi sortól, nincs logikai összefüggés a kezdet és a folytatás között. Pl. Három alma meg egy fél — Kérettelek nem jöttél. Ezeknek a magyarázata a már említett táncközi felkiáltás, a pajzánság, mely kikitör, s aztán valaki később hozzáfűz új sorokat. Avagy gyakran a hasonlóság vagy ellentétesség kapcsán a természetből vett kép mintegy keretétül szolgál az érzelemnek.

Máskor meg epikum is, valamely tömör kis történet, mint az érzelem magyarázója, foglaltatik a dalban. Pl. a „Jere haza édes anyám“ című népdalban vagy Petőfinek „Fürdik a holdvilág az ég tengerében“ című megkapó szép dalában.

Költőink, mielőtt még a népdalok általánosan ismertek lettek volna, a klasszikai nyomon haladva, nem egyéni, hanem csupa általános érzelmekről zengettek; fő dolognak a *gondolatot* tekintették, ámde már a XVI. századbeli Balassinál hatalmas erővel megszólal az egyéni érzelem, Csokonai a XVIII. században szintén közvetlenül a maga fájdalmát zengi, vele egy időben Kisfaludy Sándor, majd később Kisfaludy Károly, aztán Vörösmarty. E három utóbbi még csak elvételre használja a magyar hangsúlyos verset, miglen *Petőfi* a legnagyobb magyar dalköltő, mint a megnemesített népköltészet képviselője, szakít a régi szellemmel, a népet önmagában eszményítve meg, egészen közvetlen, természetes, őszinte és mindennek felett benső tud lenni: formában, érzelemben magyar. Petőfi dalai csak így válhattak rövid idő alatt *népdalokká*.

A *mű-dal* rendesen magán hordja a költő egyéniségét. A borongós Kölceyt dalaiban ép úgy megtaláljuk, mint a sejtelmes, panaszos Daykát, az elmélkedésre és szelid humorra hajló Aranyt, az érzékeny, mély kedélyű Tompát.

A mű-dal költője akkor jut művészetetetőpontjára, midőn érzelmei sok, hogy ne mondjuk minden emberre hatnak, hogy azonban hathassanak, *igazaknak* kell lenniök. A legszerencsésebb forma, a legékesebb hasonlat, ellentét vagy szókép sem találja meg e nélkül az igazság nélkül az utat a szivünkhöz.

A költőket dalra készíti szerelmi epedés, szerelmi boldogság, csalódás; apai, fiúi, szóval családi érzelem; játszi jókedv, borongás, a természet képe, mely meghatja; a külső világ ezerféle tarka-barka jelensége, melyek hangulatával összefüggésben vannak. A költő szíve érzékeny húr, mely a legkisebb érintésre megszólal, a minő az érintés, olyan hangot ad.

A magyar dalköltők között a legkiválóbbak: *Petőfi Sándor, Vörösmarty Mihály, Arany János, Tompa Mihály, Csokonai V. Mihály, Balassi Bálint.*

Petőfi családi költeményei között: *A jó öreg korcsmáros. Szeptember végén. Egy estém otthon. Távolból;* dalai közül: *A virágnak megtiltani nem lehet . . . Fürdik a hold világ az ég tengerében. Az alku stb* válnak ki.

2. *Elégia.*

A dalokban az érzelem változatos: egyik vidám, a másik szomorú, a minő a költő pillanatnyi hangulata. Az állandóbb szomorú érzelmek, panaszok költői megszólalása az *elégia*.

Ezt a műfajt a görög és római költők is kedvelték és nagyon művelték. Eredetileg valamely

drága halottnak verses elsiratása volt, rövid és meghatározható. Formája is mindig ugyanaz: hexaméteri és pentaméteri sorok; az úgynevezett distichon.

Ovidius és Tibullus római költők, s kivált az előbbi volt az elégiának nagy mestere.

A klasszikai műveltségű költők a múlt században és a jelen századnak az elején szintén ilyen formában énekelték meg bús érzelmeiket; a bánat, mely áthatotta őket, vagy egyéni volt, vagy hazafias. Kisfaludy Károly *Mohács*-a hazafias bánatot, Vörösmarty „Kis gyermek halálára” című költeménye egyéni fájdalmat fejez ki. Arany és Tompa, Lévy és Gyulai az elnyomás korának keserveit szóltatják meg hazafias költeményeikben *Rachel siralma*, *Dalnok búja* (Arany), *A gólyához*, *A madár fiához*, *Pusztán*. *Ikaros*, *Új Simeon*, *A gályarab fohásza* (Tompa), *A babiloni vizeknél* (Lévy), *Horatius olvasásakor* (Gyulai).

Elégiákat ír Csokonai (*A tihanyi echóhoz*, *A magánossághoz*), Ányos Pál (*Egy boldogtalannak panaszai a halavány holdnál*) s alig van költőnk, aki ezt a műfajt ne kedvelte volna, de mindnyájuk között *Tompa Mihály* a legjelesebb.

Az elégia a közepes, megnyugvást keserő, szomorú érzelmeknek a műfaja. Szelid merengés, panaszos fájdalom, belenyugvás, vigasztalás után való esengés az elégiák alaphangulata. Az érzelmegmarad az ész uralma alatt, s még akkor is, ha szenvedélylyé fokozódik, miként a partokhoz csapódó hullám, széttördelőzik, gyűrűket hány, s aztán színbeverődik. Akik sokat szenvednek az életben, s kiket ez a fájdalom dalolásra készítet: azok szoktak elégiákat írni. A szenvedélyes lélek panasz helyet átkot ismer, a szelid érzelmek nem tud fékevesztett vagy határtalan lenni.

A szenvedély tombolása elragad, az elégiai ér-

zelem meghat; annak nem kell az ész, a hit vigasztalása vagy biztatása, ez bölcsőbb és nyugodtabb, mert megnyihül, megalázkodik.

Az elégiának bármely versnem lehet a formája. Újabb elégiai költőink nem ragaszkodtak a distichonhoz. Hangsúlyos vagy rímes időmértékes verseket használtak.

3. Óda.

Az érzelmi költészet tetőpontja az ódában van. Olyan érzelmek vagy gondolatok szoktak az óda tárgyai lenni, a melyek nem csak a költőt, mint egyént, hanem az egész emberiséget avagy egy-egy nemzetet érdekelnek.

Pindaros, a nagy görög ódaköltő, az isteneket dicsőítette magas röptű ódáiban. A görög tragédiaírók az úgynevezett *kardalokban* szintén az istenekhez fordultak. Horatius, a római költő, hol az isteneket, hol kora jeles embereit magasztalta ódáiban. Az *erény* dicsőítése volt tehát az óda-költő nagy célja.

Alkaios, a görög ódaköltő, nemzetének közérzetét *Sappho*, a görög nőköltő, a szerelmet énekelte meg.

Alkaios és Sappho külön versformát is alkottak, melyeket aztán Horatius átvett, s azóta a klasszikai szellemben felnőtt európai költők hosszú ideig — bizvást mondhatjuk e század közepéig — ezeket a klasszikai formákat használták.

E versformák az *alkaios*i, *asklepiadesi* és *sapphoi-versszak*.

1. Az alkaios i versszak metrikai formája a következő:

— / | ∪ / | — || / | ∪ ∪ / | ∪ ∪
 — / | ∪ / | — || / | ∪ ∪ / | ∪ ∪
 — / | ∪ / | — || / | ∪ / | ∪
 / | ∪ ∪ / | ∪ ∪ / | ∪ / | ∪

Emelkedő ritmusu iambusi és anapestusi sorok.

2. Az asklepiadesi versszaké:

$\frac{1}{2}$ — | $\frac{1}{2}$ $\cup\cup$ | $\frac{1}{2}$ | $\frac{1}{2}$ $\cup\cup$ | $\frac{1}{2}$ $\cup\cup$
 $\frac{1}{2}$ — | $\frac{1}{2}$ $\cup\cup$ | $\frac{1}{2}$ | $\frac{1}{2}$ $\cup\cup$ | $\frac{1}{2}$ $\cup\cup$
 $\frac{1}{2}$ — | $\frac{1}{2}$ $\cup\cup$ | $\frac{1}{2}$ | $\frac{1}{2}$ $\cup\cup$ | $\frac{1}{2}$ $\cup\cup$
 $\frac{1}{2}$ — | $\frac{1}{2}$ $\cup\cup$ | $\frac{1}{2}$ $\cup\cup$

Szálló ritmusú spondeusi és daktilusi sorok.

Ugyanez a forma két soros is szokott lenni. Pl.

$\frac{1}{2}$ — | $\frac{1}{2}$ $\cup\cup$ | $\frac{1}{2}$ $\cup\cup$
 $\frac{1}{2}$ — | $\frac{1}{2}$ $\cup\cup$ | $\frac{1}{2}$ | $\frac{1}{2}$ $\cup\cup$ | $\frac{1}{2}$ $\cup\cup$

3. A sapphoi versszaké:

$\frac{1}{2}$ $\cup$ | $\frac{1}{2}$ — | $\frac{1}{2}$ || $\cup\cup$ | $\frac{1}{2}$ $\cup$ | $\frac{1}{2}$ $\cup$
 $\frac{1}{2}$ $\cup$ | $\frac{1}{2}$ — | $\frac{1}{2}$ || $\cup\cup$ | $\frac{1}{2}$ $\cup$ | $\frac{1}{2}$ $\cup$
 $\frac{1}{2}$ $\cup$ | $\frac{1}{2}$ — | $\frac{1}{2}$ || $\cup\cup$ | $\frac{1}{2}$ $\cup$ | $\frac{1}{2}$ $\cup$
 $\frac{1}{2}$ $\cup\cup$ | $\frac{1}{2}$ $\cup$

E három közül leggyakrabban az alkaiosit használták ódaköltőink.

Horatius nyomán és az ó-klasszikai óda-formában írta *Berzsenyi Dániel*, a legnagyobb magyar ódaköltő műveit, melyeknek a nemzeti érzelem, az elragadó lelkesedés ad különös fontosságot. (*A magyarokhoz, Fohászkodás, Felsőbükki Nagy Pálhoz, A felkelt nemességhez*). Jelesebb ódaköltőink még *Vörösmarty Mihály* (V. Ferdinándhoz).

Az ó-klasszikai ódát fenséges nyugalom, bölcsesség, a szerkezet tisztassága jellemzi. Az észnek, az eszméknek van túlsúlya az érzelem felett. A költő mintegy beleolvad az eszmébe, melyet magasztosan fejez ki.

A tisztán vallásos érzelmeket tartalmazó ódákat *hymnuszoknak* is szokták nevezni. Ezek tulajdonképpen a hívő léleknek költői szárnyalású *imái*.

Az újabb, modern óda-költők szakítottak Horatiusszal. Elvetették a klasszikai versformát, mely, ha nem is nyűg a magyar költőkre nézve, éppen nyelvünknek szerencsés alkalmazkodása és verselésre való alkalmatossága miatt, de mégis idegenszerűen

hangzik a magyar fülnek, s ritmusának a szépségét csak a beavatottak érzik.

Az alkaiosi, aklepiadesi és sapphoi versszakok helyett a *iambus* használták (Kölcey a „Hymnus“-ban a trocheust), továbbá a klasszikai óda nyugalma bizonyos drámai lüktetésnek adott helyet; az eszmék fenségét az érzelmek kikitörő heve rohamossá, fentebb szárnyalóvá, némileg szaggatottá tette. A modern óda nem nyugalmas, szerkezetében nem oly átlátszó, hanem színesebb, mozgalmasabb, lelkesebb, szárnyalóbb. A mind hatalmasabban megnyilatkozó nemzeti érzés egyénibbé és hatásosabbá tette, a nemzet közkincsévé változtatta, mert a közös érzelem olyan formában nyilvánkozik, melyet nemcsak a beavatottak értenek meg. Levetkőzte a klasszikai mázat is, azokat a mythologiai képeket, melyek Berzsenyinél igen gyakran fordulnak elő.

Az óda szerkezetét szabályokba foglalni nem lehet. A nagy eszméktől ihletett lélek csaknem ösztönszerűleg találja el a módját a kifejezésnek, sorrendjét az eszméknek. Világos és természetes legyen a sorrend, fokozatosan emelkedő, s valamely nagy gondolattal végződjék. Igen gyakori az ima-szerű felfohászkodás, minthogy a nagy eszmék legméltóbban az örök nagy eszmében: Istenben tetőződnek. Továbbá az érzelmek hullámlásának is a végén mintegy fenséges nyugalomba kell átmenniök, hogy az olvasót megihlessék, megnyugtassák, érzelmeiben megneemesítsék.

A modern óda-költők között *Vörösmarty* (Szózat, Hymnus „Isten segíts, királyok istene“ Jóslat), *Tompa* (Kazinczy emlékezete), *Arany János* (Széchenyi emlékezete. Rendületlenül) válnak ki a leginkább.

A modern ódának megszokottabb formája a *iambus*, még pedig az úgynevezett ottava-rím avagy a tiz-sorú. Nyolcsoros versszak a hatodfeles és

ötös iambusi sorok váltakoznak benne a hat sorban, a hetedik és nyolcadik hatodfeles. Rimelése (abababcc) vagy a tíz sorúnál ab ab | cded | ee.

A forma mindazonáltal mellékes, a fődolog a nagy eszme, a költői hév és lelkesedés, a meggyőződés ereje.

4. Óda-szerű költeménynek. *Dythiramb. Rapszódia.*

Az érzelmek heve, az eszmék nagysága előfordul az olyan költeményekben is, a melyekre talán nem illik egészen az *óda* név, mindazonáltal hozzájuk kell soroznunk.

A görögöknél fejlődött ki a *dythiramb*, ez a csapongó, szeszélyes érzelmek formája, mely nem tűri meg az ódai versforma nyögét, nem méltóságos, nem nyugalmas, nem átlátszó szerkezetű. Bizonyos szeszély, ötletesség van benne, miként ha exaltáció szülné, szertelennek látszik. Irodalmunkban Kölcseynek „Rákos nymphájához“ című költenye és Vörösmarty „Fóti dala“ nevezhető dythirambnak. Kevesen művelték, nem is vált népszerűvé.

Ugyanilyen, csak hogy még csapongóbb, még szertelenebb a *rapszódia*, mely sem a formában, sem a gondolatok és érzelmek sorrendjében nem ismer féket.

A medréből kicsapó, sebes hegyipatakhhoz hasonlít, a mely villámgyorsan változtatja irányát, s minden pillanatban meglep valami újjal, valami váratlannal. Ennek az a szabálya, hogy egyáltalán nincsen szabálya.

Petőfi „Orült“-je, ez a gondolatokban roppant gazdag, szerkezetében meghatározhatatlan költemény, továbbá ugyancsak Petőfi „Egy gondolat bánt engemet“ című műve a rapszódia képviselői irodalmunkban.

Versformájuk a költő szeszélyétől függ. Nyugalmasan kezdődik, s izgatott hévvel folytatódik, a versforma is ehhez képest változik; avagy megfordítva izgatottan kezdődik aztán nyugodt lesz, később megint szökell. Jambus—anapestus; trocheus—daktilus váltakoznak benne.

5. *Tanítócélú lírai költemények.* *A gnóma és epigramma.*

Az eddig tárgyalt lírai költeményekben a gondolatok mellett túlsúlyban az érzelem volt, mert amint láttuk, az ódának is az érzelem heve adja meg igazi jellegét. A most tárgyalandó műfajokban a *gondolati rész*, a reflexió kerekedik felül, s a költő csipkedve, korholva, gúnyolva oktat vagy tisztán azt tűzi ki céljául, hogy valamely igazságot költői formába öltöztessen.

A görögöknél nagyon korán jelentkeztek ilyen oktató költemények. Az élet-bölcsesség és józan-gondolkodás egy-egy igazságot fejezett ki két vagy négy sorban, rendszeren az erre legalkalmasabb distichonban. E rövid költeményeket *gnómák*-nak nevezték.

A rómaiak, mint nyersebb és gúnyolásra készségesebb nép, a bölcs és szelid vagy finoman csipkedő gnóma helyett a nyers, borsos, néha maróan csipő *epigrammát* honosították meg. Martialis, római költő tette népszerűvé. Korának ferdeségeit, nevetséges alakjait gúnyolta, s így vált az epigramma mérges nyilacskákat szóró félelmes fegyverré a költő kezében.

A római epigramma formáját és jellegét mind ez ideig megtartotta a többi nemzetek költészetében is. A distichonnál alkalmasabb formát alig találhatnánk reá, mert a két, illetve négy sor a rövid és esattanós végű epigrammának pompás keret.

Az epigramma alkalmas arra is, hogy elhunyt jelesek érdemeit tömör, velős sorokban megörökítsük.

Az epigrammát irodalmunkban számosan művelték. Jeleskedett *Kazinczy Ferenc* (Tövisék és virágok), *Szentmiklóssy Alajos*, *Vörösmarty Mihály*, *Greguss Ágost*, *Tóth Lőrinc*. Érdekes, hogy Tompa néhány epigrammát distichon helyett alexandrinusban írt

6. Az aesopi mese (állatmese).

A népmesékről az epikai műfajok között emlékeztünk meg, a lírához azok a kis állatmesék tartoznak, melyeket a görög *Aesopus* teremtett meg, s a melyekben nem a mese a fődolog, hanem a történet célzata, az úgynevezett tanuság. Mesének (*fabula*) azért nevezzük, mert az emberek cselekedeteinek példázására az állat-világot szólaltatja meg a meseíró, s azoknak az állatoknak, melyek e kis mesékben szerepelnek, emberi vonásokat ad (beszélteti őket).

Az ilyen állatmese tisztán oktató célból készül. Olyan időben s olyan nemzetnél volt szükség reá, a hol az igazságnak leplezetlen kimondását a viszonyok nem engedték meg, a hol tehát félre kellett vezetni a hatalmasokat, s lepelbe burkolni a célzást.

Aesopusi mesének nevezzük ma is ezeket az elmés, jól kigondolt történetkéket, s gyönyörködve olvassuk, mert mindig valami találó igazságot öltöztetnek képbe, valamely gyarlóságot példáznak, s mindig az emberek életére vonatkoznak.

A rómaiaknál Phaedrus foglalta versbe Aesopus prózai formában fenmaradt állatmeséit, s nincs európai nép, hova ezek a fabulák el ne jutottak volna.

A franciáknál Lafontaine művelte ezt a műfajt, kiszinezve, párbeszédekkel élénkítve rímes alexandrinusokban írta meg; a németeknél *Lessing* szedte versebe.

A magyar irodalomban már a XVI. században akadt fordítója: Pesti Iház Gábor és Heltai Gáspár. A Lafontaine módja szerint átdolgozott mesét *Péczeli József* művelte a XVIII. század végén. A leg-híresebb meseírónk a derék *Fáy András* volt, aki csaknem hatszáz eredeti állatmesét írt meg talpraesetten fejezván ki az igazságokat, s reá mutatva az emberek számtalan hibájára és ferdeségére.

Alig van költőnk, aki egy-két fabulát ne írt volna. *Greguss Ágost* honosította meg az úgynevezett *irodalmi mesét*, mely széptani, költészettani szóval irodalmi kérdésekkel foglalkozik.

A mesének rövidnek, találónak és természetesnek kell lennie.

A szerkezet módja a következő: elmondja a kis történetet, s aztán egy-két sorban levonja belőle a tanuságot. Történhetik megfordítva is: előbb az életbölcseleti elv, s aztán mintegy igazolásul a reá vonatkozó mese.

A fabula formája lehet *verses*, vagy *próza* verses fabulák a *iambust* szeretik, mégpedig többnyire *rim nélkül*.

7. *Paramythia. Parabola.*

Az olyan kigondolt történetkéket, melyeknek a forrása a görög és római hitrege (mythológia) célja valamely igazságnak a magyarázata: *paramythia* néven ismert. Régibb költőink (Kazinczy, Kármán) írtak, hol verses, hol prózai formában paramythiákat, de követőkre az újabb irodalomban nem találtak.

A *parabolát* a keresztény irodalom kedvelte.

Krisztusnak örökszép példázatai (a mustármag, a tékozló fiúé stb.) tartoznak ide. Általában minden kis történetnek akár prózában, akár versben írják, ha oktatás a célja, *parabola* a neve.

8. Szatira.

Ez a szintén oktató célú lírai műfaj a rómaiaknál fejlődött ki. *Persius*, *Horatius* és *Juvenalis* voltak a mesterei, legkivált pedig a két utóbbi. A hanyatló köztársaság és az erkölcsileg sülyedt császárság korában irták a legerősebb szatirákat. Magyarul *gúnyversnek* is nevezik, az elnevezés azonban nem helyes, mert a szatirának nem csak gúnyolás a célja.

Horatius az emberek és a társadalom félszegségeit, gyarlóságait nevetségessé tette (innen a jelszava: *ridendo dicere verum* = nevetve mondani meg az igazat), inkább csipkedve, mint ostorozva, s ilyen módon akart javítani, mert nyilvánvaló, hogy a szatiráknak ez is volna egyik céljuk.

Az erős igazságérzetű és komolyabb *Juvenalis* nem elégedett meg avval, hogy tűszúrásokhoz hasonló csipkedéssel tegye nevetségessé a hibákat, ő korának erkölcsi elvetemültségét látván, így kiált fel: „*difficile est satiram non scribere* = nehéz dolog megállani, hogy az ember szatirát ne írjon. A juvenalisi szatira heves, erős, méltatlankodó, lesújtó és összezúzó. *Horatius* nevet az emberi hitványságon, *Juvenalis* boszankodik, *Horatius* csipked, *Juvenalis* ostoroz.

Igy keletkezett későbbi századoknak követendő mintául a *Horatius-* és a *Juvenalis-féle* szatira. Erős erkölcsi érzék, finom gúny, a társadalomnak és az emberi jellemnek mély ismerete kell ahhoz, hogy valaki jó szatirákat írhasson. Az erős erkölcsi

érzékből sarjad az az erő, mely alkalmassá teszi a költőt, hogy mások gyarlóságának ítélő bírójává legyen, a gúny fegyvere az eszköz, melylyel nevéssé teszi a hibát avagy ostromozza, a társadalomnak és az emberi jellemnek alapos ismerete alapján pillant bele abba a bonyolult szövedékbe, melyet a felszínes író csak nagy vonásokban lát, de mélyére nem hatolván, megítélni egyáltalában nem tud.

A római szatira-írók, valamint az epigramma-írók is nevén nevezték a kigúnyolt személyt, s a társadalmi viszonyok az ilyen merészséget megengedték, ámde ma már gyökeresen megváltozott a társadalom, ma a szatirairónak *átalánosítani kell* mindent, költött alakokat kell szerepeltetnie, csupán a politikai élet alakjait szokták az élc-lapokban a saját nevük sőt képmásuk alatt kigúnyolni.

A római szatirának éppen úgy megvolt a maga versformája, mint az epigrammának, mégpedig a *hexaméter*. A modern szatirának leggyakrabban a *iambus* a formája, de lehet bárminő versformában írni, a fődolog a talpraesett tartalom, melynek világosnak, jól elrendezettnek és mindenekfelett találónak és szellemesnek kell lenni. A szatirairó tömörségre törekedjék, találja mindjárt a fejen a szeget, s ne kerülgesse hosszadalmasan. A horatiusi szatirához jókora *humor* is kell, vagyis oly szempont melyből az emberi gyarlóságot az író nem magában, hanem az általános emberihez viszonyítva szemléli. Nevet rajta, s nem ront neki elfogultsággal vagy gyűlölettel. A *juvenalisi szatirá*-hoz legfőképpen erkölcsi nemesség, a jellemnek föltétlen tisztasága kell, mert erkölcsileg gyarló vagy gyöngé költő szenvedélyes ostromozása nevetséget szül, s erkölcsi javító hatása nincs.

A szatirát minden időben művelték a magyar irodalomban. Már a XVI. század gúnyolja a kor

romlottságát, a papok, asszonyok, diákok laza erkölceit, majd a hitvitázók korában a különféle felekezetek támadnak egymásra, a XVIII. században az elnémetesedést, s a náj-módit gúnyolják. Belejátszik a szatirai hang az époszokba (Csokonai „Dorottya“), a novellákba, míg végre e század költői a társadalom, irodalom nyegleségeit igen szép szatírákban teszik nevetség tárgyává. *Petőfi* „Pató Pál“, „Magyar nemes“-e, „Boldog pestiek“-je, „Okatootaiá“-ja, *Tompa* „Divatos költő“-je, „Gazda ember ömlengései“, „Jócsik Jónás futása“, *Arany*, *Gyulai*, *Zichy Antal* szintén jeles szatírákat irtak.

Minél fejlettebb a társadalom, annál több anyag kínálkozik a szatirairónak, csak jó szeme és helyes érzéke legyen, hogy mit választ ki. A feladat, melyet a szatíra-író teljesít, nagy és nemes, ámde ez a feladat teszi kötelességévé, hogy csak olyan gyarlóságot vagy hibát ostorozzon illetve gúnyoljon, a mely tudatos, *jellembeli* és nem külső fogyatkozás. Idétlen és megbotránkoztató volna, ha púpos, sánta vagy félkegyelmű ember akaratlan, vele született testi vagy szellemi fogyatkozását tennők nevetségessé.

9. A tanítóköltemény.

Van az oktató célú lírának egy sajátos műfaja, mely valójában nem egyéb, mint *verses értekezés*. Úgynevezték el *tanítóköltemény*. A művészet vagy tudomány valamely kérdését fejtegeti benne a költő érdekesen, költői hévvel és velősen.

A görög *Hesiodos* volt a tanítóköltemények megalapítója, midőn „Munkák és Napok“ című költeményében hasznos életbölcséleti oktatásokat adott a fiainak. A római költők közül *Vergilius* művelte „Georgicon“ című tanítókölteményében, a földművelésről, fatenyésztésről, méhészetéről értekezett csengő

hexaméterekben. Horatius „Ars poetica“-ja (A költészet) volt a minta, melyet a későbbi költők utánoztak, vagyis a költészet kérdéseinek fejtegetését foglalták versekbe. Az angol *Pope* és a francia *Boileau* (Pope „A mű bírálat“; Boileau „Ars poetica“) ily tárgyú tanítókölteményei Európaszerte híresekké váltak.

Ezekben a művekben a *didaktikai elem* az uralkodó. Az igazságnak költői kifejezése, a magában véve talán nem nagyon érdekes tételeknek vonzónak tétele adja meg a tanítókölteményeknek a létjogosultságot. Az esztétikai tárgyakon kívül még a bölcsészeti-tételek is alkalmasak ilyen feldolgozásra. Pl. *Csokonai* a „Lélek halhatatlanságá“-ról értekezik egyik eszmékben gazdag tanítókölteményében.

Tágabb értelemben véve tanítóköltemény minden vers, melyben az eszmék mellett az érzelem erősen háttérbe szorul, s az okoskodás, eltűnődés az uralkodó. Ezeket általánosan *reflexiós* költeményeknek nevezik. Ilyen Vörösmartytól a „Gondolatok a könyvtárban“. Az ilyen bölcselkedő tartalmú lírai költemények csak akkor értékesek, ha új, meglepő gondolatok vagy az ismert gondolatoknak új szempontból való megvilágítása van bennök. Az érző és gondolkodó költő szíve-lelke legyen a középpont, mely bizonyos egyéni jellemet kölcsönöz nekik.

Arany János „Vojtina ars poétiká“-ja, Kazinczy levele „Berzsenyihez“ s még számos újabb időben keletkezett tanköltemény bizonyítja, hogy ez a műfaj ma is virágzik.

Az ó-klasszikai költők *hexaméterekben* írták a tanítókölteményeket is, de újabb költőink nem ragaszkodtak e formához. Rímes időmértékes, avagy magyar hangsúlyos vers egyformán használatosak.

10. A lírai műfajok osztályozása.

A lírai költészet tárgya *érzelem* vagy *gondolat*. E kettőt egymástól teljesen elválasztani nem lehet; mert még a legigénytelenebb dalban is lehet gondolat az érzelem mellett, viszont a legtartalmasabb reflexiós költeményben is kell némi érzelemnek lennie, ha egyébben nem is, nyilatkozik a formában, itt-ott a hévben, melylyel a költő a nagyobb eszméket kifejezi.

Az egyes lírai műfajokat a következő táblázat mutatja.

L i r a

É r z e l e m	G o n d o l a t	Oktató célúak
1. Dal (népdal) 2. Elégia 3. Óda 4. Dythiramb. Rapsodia. 5. Reflexiós (bölcseledő) költemények	1. Epigramma, (Gnóma) 2. Aesopi mese 3. Allegoria 4. Paramythia. Parabola 5. Satira 6. Tanítóköltemény	

III. Rész.

A d r á m a.

1. A drámáról általában.

A dráma tárgya esemény, mint az épikáé, csak-hogy nem a költő beszéli el, hanem az eseményt *cselekvény* alakjában eljátszatja szemünk előtt a jelenben a szereplő személyekkel. Az épikai költőnek még akkor is, ha a legeslegújabb időből veszi a tárgyát, úgy kell azt feltüntetnie, mint *elmúltat*, a drámairó a legrégibb idők eseményeit is *megjelenítve* adja.

A dráma is a görögöknél fejlődött ki a leg-tökéletesebben. Maga az elnevezés is görög eredetű (dráo = δράω — cselekszem). A vallásos szertartásoknál szokásos kardalokban találjuk meg a görög dráma csiráját. Előbb váltogatott énekek, majd közbeszótt párbeszédek voltak, később cselekvény is járult hozzá. Akadt színész is, álarc is, előbb egy színész, később kettő, végül három. A városi élet fejlődése együtt járt a színészet fejlődésével, sőt a görögöknél *nemzeti intézménynyé* vált, mint nemcsak a gazdagok vehettek benne részt, hanem az egész nemzet élvezte a versenyre kelő drámairók műveit, melyek

tárgyukat is mind a nemzet multjából, a görög hősmondákból merítették.

A dráma tárgya tehát *cselekvény*, előadásának módja *párbeszéd*, hogy előadhassák *színházra*, *színészekre* és közönségre van szükség.

2. A görög tragédia.

A Dionisos isten tiszteletére rendezett ünnepeken ősrégi időkben szokásos volt *kecskebak* (tragósz — τραγός,) áldozat bemutatása, mi Dionisos istent megasztaló *ének-ek* (ódé — ὠδή) kíséretében történt, innen való a *tragédia*-nak vagyis később kifejlődött komoly drámának a neve.

A görög tragédiának Aischylos volt a megteremtője (Kr. e. 6. század). Az istenek és félistenek, kiváló mondai hősök életéből vette az eseményt. Egy-egy *végzettsujtotta* hős bűne és bűnhődése volt a cselekvény, nagyon egyszerű és éppen nem bonyolult, mert a görög tragédia nem volt sokkal hosszabb, mint a mai tragédiáknak *egy* felvonása. A hősnek kiválónak kellett lennie (istenek, félistenek, királyok) a végzet reá nehezedett, s így mintegy kényszerült arra, hogy vétséget kövessen el, a miért aztán nemcsak ő, hanem utódai is bűnhődtek. Ez a *végzetszerűség* a görög drámában. A kardalok is megmaradtak mind végig, s mintegy kitöltötték azokat a hézagokat, melyek a jelenetek között voltak, vagy részvétüket, ellenvéleményüket fejezték ki a hőssel szemben.

A legkiválóbb görög tragédia-író *Sophokles* volt, majd *Euripidesszel* kezd a dráma valamivel realisabb lenni. A vallásos elem mind szűkebb térre szorult benne, s a kardalok nem hymnusok, hanem reflexiók.

A görög tragédiák nagyobb részt *trilógiák* voltak, vagyis három tragédia adott egy egészet. (Pl.

Sophoklesnél: „Oidipos“, „Oidipos Kolonosban“, „Antigone“). Néha megtoldották egy negyedikkel, a bohózatos jellegű satyr-drámával.

3. A tragikum.

A görög tragédia hősenek rendkívüli embernek kellett lennie. E lelki vagy testi kiválóságához mértén nagy vétséget kellett elkövetnie. Ez a nagyság bizonyos *fenség* hatását keltette a néző közönségben, vétsége *megfélemlítette*, bukása *szánalomra* készítette. E három érzelm teszi ki a lényegét ma is a tragédiáknak: a tiszteletreméltó, félelmes, nagy alakoknak megérdemelt bukása, mely közönyösen nem hagyja a nézőt, meghatja, fölemeli, megtisztítja. Ha e három érzés közül bármelyik hiányzik, a tragikai alak veszít a fenségéből, a tragikuma nem teljes.

Föltétlen gonosz és föltétlen jó nem lehet a hős, mert a föltétlen gonosz nem kelt bennünk tiszteletet és bukása nem indít részvétre; a föltétlen jó nem bukhatik el.

4. A komikum.

Az emberi életben sokkal nagyobb a kicsiny, a hétköznapi embereknek a száma, mint a kiválóaké. A hétköznapi emberek életéből merített cselekvény gyakran mosolyra kelt, főleg, ha a küzdőfelek gyarlóságát világítja meg a drámairó. A gyarlóság, ferdeség, fonákság, a jellembeli kisebb fogyatkozások *komikaiak*; mert azért szeretetreméltók lehetnek azok, akik nevetségesek. A tragédia a nagy szenvedélyek, nagy vétségek megrázó cselekvényeit, a *komédia* vagy vigjáték, melynek a komikum az eleme, a kis vétséget, kis botlást, az élet kacagató mozzanatait tárja elénk — okulásul.

A tragédia előbb fejlődött ki, mint a komédia, amint hogy az embert is előbb a *nagyszerű* érdekli, s csak később a *kisszerű*.

A görög komédiának *Aristophanes* (Kr. e. 5. sz.) volt a legnagyobb mestere.

5. A dráma szerkezete.

Fődolog az egységes, érdekes cselekvény, mely előttünk fejlődik, bonyolódik s fejlődik ki, e nélkül jó drámát el sem képzelhetünk.

A drámában ellentétes célú küzdőfelek állanak szemközt egymással. A tragédia hőse gyakran ellene szegül a közfelfogásnak, a fennálló világrendnek. hibája olyan tetre ragadja, melyet csak halálával engesztelhet ki; a komikai hőst fonáksága, kisebb fajta hibája hozza a környezettel összeütközésbe: szóval itt is, ott is harc fejlődik ki. A dráma összes cselekvő személyei vagy a hős mellett, vagy a hős ellenében kiveszik részüket ebből a küzdelemből. Minél nagyobb a részük, annál jelentősebb alakjai a drámának, minél kisebb a részük, annál mellékesebbek (epizód alakok), de teljesen henyéknek, fölöslegeseznek nem szabad lenniök.

A küzdelem vagy drámai harc (bonyodalom) megindul már a darab elején, mihelyt a drámairó a helyzettel, a szereplő személyek egyéniségeivel, céljaikkal megismertetett. Ezt a bevezető részt nevezik *expositió*-nak vagyis tájékoztatónak.

A bonyodalom legyen érdekes, a drámai harc folyton haladó, a cselekvény ne akadjon meg sehol, s mind inkább közeledjék az úgynevezett *tetőpont*-hoz vagyis *krizishoz*, hol aztán el kell dőlnie a végnek. Eddig a pontig minden fejlődött: a cselekvény szálai összekuszálódtak, a harcoló felek küzdelme elérte a netovábbot, hirtelen fordulatnak

(a *sorsfordulat* = *peripethia*) kell beállania, s ezentúl rohamosan, gyorsan következik a megoldás, a tragédiában a *katasztrófa*.

E szerint minden drámának négy fontos része van: 1. *expositio*, 2. *bonyadalom*, 3. *sorsfordulat*, 4. *katasztrófa*.

6. A jellemfejlődés a drámában.

Röviden említettük már, hogy a drámai harcban mindennek fejlődnie kell, tehát a *hős jellemének* is. Azt jelenti-e ez, hogy a hősnek a darab folyamán meg kell változnia? Nem. A hős, midőn megismerjük, még csak csiráját hordja magában megvalósítandó szándékának. Pl. Bánk-bán szerelemföltöszíve még nem sejtí, hogy belőle majdan királyné-gyilkos, megsértett hitvesi becsületének megboszulója lesz; Coriolanus előttünk válik hazaárulóvá, Macbeth király gyilkossá, Othellót a szemünk láttára vakítja el a féltékenység és teszi Desdemona gyilkosává. A jellem-fejlődés tehát nem egyéb, mint az, hogy a hős *elhatározza, s aztán végre hajtja* azt, ami előttünk fogamzott meg a lelkében.

És mind ennek *szabad akaratból* kell történnie. A dráma hőse (főleg a tragédiáé) *mindig maga felelős azért, amit tesz*.

A görög és a modern vagyis Shakespearei tragédia között az a leglényegesebb különbség: ott a *végzet* vaskényszerűsége, itt a *szabad akarat* tudatos ténykedése; ott *kell tennie*, itt *tesz* a hős, mert *akar tenni*.

Igaz, hogy a modern drámában is kényszeríti valami, a *szenvedély*, a *tragikai hiba*, mely vele született vagy belé rögződött (dölyf, féltékenység, nagyravágyás, féktelenség, szertelen szerelem stb.), de ez ellen nem akar küzdeni, evvel ő teljesen egygyé vált.

7. *Tragikai vétség és bűnhődés. Komikai vétség és bűnhődés.*

A tragédia hősenek, minthogy ő maga is kiváló, nagy vétket kell elkövetnie, amiért aztán bűnhődik. A véteknek a neve tragikai vétség. Az egyik hitvesét öli meg féltékenységből, a másik ellenségét boszúból, a harmadik (Antigone) a törvényt tiporja lábbal; szóval a vétség nagy, s ehhez mértnek kell a bűnhődésnek is lennie.

A komédia hőse sokkal kisebb alak, hogy sem vétsége komolyabb volna. Inkább boszantó, mint ártalmas, kigúnyolásra, de nem büntetésre való. A hiúság, elbizakodottság, hazugzág, képzelődés, tudakosság, önmagukban lelik büntetésüket, s ha céljait nem tudják megvalósítani, ez a sikertelenség elég bűnhődésnek.

A tragédiák hősenek a bűnhődése háromféle lehet: 1) *fizikai megsemmisülés* vagyis halál. A mennyiben az élet mindnyájunkra nézve a legfőbb jó, ennek az elvesztése a legnagyobb büntetés. 2) *Erkölcsei megsemmisülés*, vagyis az, ha a hős mindent elveszt, a mi reá nézve az életet kívánatosá teszi: a becsületet, hitvesét, gyermekeit. 3) *A lelki világ megsemmisülése* vagyis az örültség. A legtöbb tragédia hős meghal (Othello, Macbeth, Hamlet, Coriolanus stb.) Bánkbán és Petron Maxim (Teleki László „Kegyenez“-ében) erkölcsileg semmisül meg, Lear megőrül.

A vígjáték hőse kudarcot vall és gúnytárgyává lesz.

A tragédia hőse nem változhatik meg, mert meghal, vagy megőrül: a vígjáték hőse sem változik meg, mert azok a jellemvonások, melyek benne uralkodókká váltak, annyira megrögződtek, hogy kiirtani nem lehet. A vígjáték hőse nem javul meg.

8. Csodás elem a tragédiában és komédiában.

Némely tragédiában és komédiában csodás elem is fordul elő. Julius Caesar szelleme megjelenik Brutus előtt („Julius Caesar“), Hamlet beszél atyja szellemével („Hamlet“). A „Szentivániéji álom“-ban (Shakespeare), „Csongor és Tündé“-ben (Vörösmarty) tündérek, nemtők, ördögfiak, boszorkányok szerepelnek.

A tragédiákban előforduló csodásság *szubjektív* vagyis a hős felizgatott lelkiállapotának víziói, rémképei, melyet a drámaíró azért érzékít meg, hogy a hős lelkiállapotát még hathatósabban fesse. A fantasztikus vigjátékokban a csodásság *objektív*, vagyis a szereplők hisznek abban; a képzelet játszi szülöttei, melyek mind megannyi allegóriai alak, az emberek cselekvéseit, a véletlen játékát — *példázzék*.

Efféle csodásság előfordul a drámai költeményekben is. („Faust“, „Manfréd“, „Az ember tragédiája.“)

9. A jellemek a tragédiában és komédiában.

A tragédiák hősei, legalább a főbbek, mindig *egyéni jellemek*; nem általánosak, nem tipikusok. Úgy, amint ők éreznek, gondolkodnak és cselekszenek, nem *mindenki* érez, gondolkozik és cselekszik. A jellemvonások, melyek a tragédia hősöket *egyénekké* teszik, vagyis más embertől merőben különbözővé, egyenkint talán megvannak, bár kisebb mértékben — bennünk, hétköznapi emberekben is, de nem egyesülnek úgy, mint bennök.

A komédia hősök rendesen *átalánosított* vagyis tipikus jellemek. A költő mintegy mintáit festi meg

bennök az emberek egyik fájának: Tartuffe (Molière) a *szenyeskedő*, Harpagon (Molière) a fösvény stb.

A fösvényeket vagy szenyeskedőket jellemző faji vonásokat egy képzelt alakra ruházza a komédia költője, s így aztán reá ismer mindenki a maga fösvényére vagyis szenyeskedőjére a Molière két hőisében.

10. *A görög és a modern dráma összehasonlítása.*

Már eddig is reá mutattunk arra a különbségre, mely a görög és a modern vagy Shakespeari dráma között van, a főbb eltéréseket a következőkben foglalkozunk össze:

1. A görög dráma jóval rövidebb, mint a modern dráma.

2. A görög drámában csekélyebb a bonyodalom, egyszerűbb a cselekvény.

3. A görög drámában a *végzet*, a modernben a *szabad akarat* irányítja a hős cselekedetét.

4. A görög dráma gyakran a mondákból merít, a modern leggyakrabban a történelemből.

5. A görög drámában *kardalok* vannak, a modernben nincsenek.

6. A görög dráma technikailag nincs jelenetekre és felvonásokra osztva, mint a modern.

11. *A drámai művek technikai beosztása.*

A tragédiák, valamint a komédiák *jelenetekre és felvonásokra* oszlanak. Terjedelmük csak akkora lehet, hogy 3-4 óra alatt előadhassák.

Valahányszor új szereplő lép a színre, kezdődik a *jelenet*, s valamely magában véve egységes rész-

nél leeresztik a függőnyt, s az ilyen résznek *felvonás* a neve.

Előfordulnak *változások* is egy felvonás keretében, ha a cselekvény színtere megváltozik, pl. a shakespearei drámákban számos változás van, mert Shakespeare idejében a darabok színpadi kiállítása nem volt olyan körülményes, mint manapság.

A felvonások száma *egyöt-ötig* váltakozhatnak. A tragédiák rendszeren *öt* felvonásúak. S ez a felosztás összefügg a dráma belső szerkezetével is: az első felvonás az expositio, a 2—3 a bonyolítás, a negyedikben van a válság (krízis) és a sorsfordulat, az ötödikben a katasztrófa. Ezért a negyedik és ötödik jóval rövidebb szokott lenni, mint a többiek.

A három felvonású drámákban a bonyodalom már az első felvonásban kezdődik, a harmadikban éri el a tetőpontot, s rohamosan fejlődik ki.

12. Középfajú drámák.

Az úgynevezett középfajú drámákban kisebb emberi szenvedélyek harca játszódik le, mint a tragédiákban. Ezek tulajdonképpen leghívebb tükrei az emberi társadalomnak. A komor küzdelmet komikai mellékalakok vagy események mérséklék, teszük változatossá és valóságosabbá.

A középfajú drámáknak ez idő szerint következő válfajai vannak: 1. dráma; 2. színmű; 3. népszínmű; 4. életkép; 5. bohózat.

1. A *dráma* legközelebb áll a tragédiához. Hőse bűnt követ el, s bűnhődik, hogy mások boldogulásának az útjából félre álljon. A *történeti szomorújátékok*, melyek tragédia igényével lépnek föl, legnagyobb részt *drámák*. A komikai elem a drámában kis térre szorul.

2. A *színmű* nem egyéb, mint szerencsés ki-

fejlésű dráma. A komikai elemnek is jókora tere van benne.

3. A *népszinmű* tárgyát a nép életéből meríti. Kevésbé bonyodalmas, mint a színmű vagy dráma. Az érzelmek kifejezésére a *népdal* szolgál benne, melyet a hős *énekel* (zenekisérettel).

Ezt a műfajt Szigligeti teremtetten meg, utóbb, minthogy a népelet viszonyai és alakjai többé-kevésbé egyformák, jóformán kimerítették, s az újabb termékek, merő ismételtetések.

4. Az *életkép* nagyobbára laza szerkezetű színmű, melyben komoly és bohózatos elem egyaránt előfordul, sőt gyakran énekkel van fűszerezve.

5. A *bohózat* a komédiának vagyis *vigjátéknak* alsóbb faja, melyben nem a jellemből fejlődik a cselekvény, hanem a helyzetből; a szereplő személyek is túlzottak, torzítottak, s a gúnynak vaskosabb neme, a helyzeteknek rikító kiszínezése a fődolog.

E helyütt említjük meg, hogy a *vigjátékban* is leggyakrabban a helyzetből támad a komikum, nem a jellemekből; a bonyodalom mulatságos volta, a szereplő személyek küzdelmének változatossága gyakran alig függ össze — jellemükkel.

13. Operette, opera.

Az *operette*, mely ma már Európa összes színpadain nagy divatját éli, vegyes műfaj. Bohózat, melyben zene is van; egy részét beszélve, másrészét énekelve mondják el. Meséje ritkán érdemel említést, mert vajmi nehéz dolog ilyen felemás műben egészséges, épkezláb cselekvényt dolgozni fel.

Az *opera* egészen zene, s mint ilyen szorosabban véve nem tartozik a poétika körébe. Az operának *tragédia* szokott rendesen a tárgya lenni. A szenvedélyek harcát nem a költő, hanem a *zene-költő* juttatja kifejezésre. Van *vig opera* is.

14. Regény-dráma

Ez a műfaj kezd lábra kapni. A regényeket az élelmes szerzők színre alkalmazzák, hogy *jövedelmezzen*. A leggyakrabban nem szokott sikerülni, mert a terjedelmes regényt nagyon össze kell szorítani, hogy *három óra alatt* előadható legyen.

Inkább képsorozat lesz belőlük, mint egységes, szilárd szerkezetű dráma. Néha éppen azt nem lehet dramatizálni, a mi a regénynek főszépessége: leírások, szemlélődések, elmélkedések vagy finom lélektani jellemzések, melyek a regény tág keretében mind helyén valók, de a drámában, mint-hogy ott cselekvény kell, fölöslegeseek, vontatottak lesznek.

15. A drámai költemény.

Nagy eszméknek drámai formában való fejtegetése a drámai költemény, azért nem *előadásra*, hanem *olvasásra való*. Nem sokan művelik, mert mély bölcsélet és költői rátermettség kell hozzá. Goethe „Faust”-ja (I. és II. Rész) és Madách „Emler tragédiája” e műfajnak legremekebb példái.

Madách művének az alapeszméje az, *hogy az istentől vakmerő elbizakodottságában elszakadt Ádám, mint a küzdő emberiség képviselője, nem boldogulhat, miglen újra visszatér istenhez s bevallja gyarlóságát.*

Ilyen fenséges alapeszméjű művek kidolgozása hatalmas költői tehetséget és széleskörű ismeretet tételez fel a költőben. Az ész és szív fensége, a képzeletnek legmagasabb röpte kívántatik hozzá.

16. A dráma formája.

A tragédiákat és fensőbb komikumú vigjátékokat, meg a drámai költeményeket *verses formában* szokták írni. E tekintetben csak Teleki László, „Kegyenc” című tragédiája a kivétel, ez próza. A többi műfajoknak mind prózai a formája. Ez utóbbi természetesebb, mert az ember sem a hétköznapi életben, sem a szenvedés pillanatában nem szokott versben beszélni.

Ámde tagadhatlan, hogy a nagy eszmékhez, a finom, szellemes gúnyhoz jobban illik a szárnyaló vers, mint a próza. A görög tragédiák mind *iambus*-ban vannak írva (hatodfeles-ötös), ezt vette át Shakespeare is, utána a többi európai költők a franciák kivételével. A franciáknál a páros rímű alexandrius a drámai forma: hat iambus.

Az olaszoknál van *trocheusi* versben írt vigjáték, sőt irodalmunkban is találunk ilyet.

17. A drámai nyelv.

A drámairónak a stílusában kell valaminek lennie, a mi megkülönbözteti a többi műfajok stílusától. *Tömörségnek, erőnek* mondanók a tragédiában, könnyednek és fordulatosnak a vigjátékban. Ott a szenvedélyt, itt a szellemet szólaltatja meg, a milyen mélyrehatónak kell annak lennie, éppen olyan változatosnak ennek. A hétköznapi társalgás nyelvéhez hasonló a színművek stílusa, a nélkül hogy olyan lapos és vontatott volna.

Világos, természetes legyen a dráma stílusa, mindenk felett jellemzetes, mert a regényben vagy novellában nem olyan feltűnő, ha az egyes alakok beszélgetései mind egyformák vagy legalább is hasonlóak, ámde a drámában minden alaknak külön egyénisége van, ez egyéniséghez illőnek kell beszédének lennie.

18. A magyar dráma-irodalom vázlatos története.

A magyar dráma nagyon lassan fejlődött, amint-hogy a magyar városi élet is csak e században kezd számba vehető lenni. Állandó színházat előbb Kolozsvárt, majd Pesten csak ebben a században építettek s addig vándorszínészek jártak városról városra, felütötték valamely alkalmas épületben (szín, vendégfogadók terme, hevenyében összerótt deszkabódé) a tanyájukat, s aztán tovább mentek. A vándor komédiások iránt századokon át inkább szánsalmat, néha megvetést éreztek a magyarok, de magasabb igényű művészetnek a színészetet nem ismerték el.

Német lakosságú városainkban (Pest, Kassa, Sopron, Temesvár, Nagy-Szeben stb.) javában virágzott a német színészet, mikor a magyar csak zsel-léreskedett és tengődött, a nemzeti közönynyel vívta élet-halál harcát.

Az irodalmi élet felpeszsdülése, a nemzeti műveltség és nyelv iránt való érdeklődés fokozódása segítette elő a dráma-írást is.

A XV-dik századig a *mysteriumok* járták *Bethlehem-járások*, melyek némely vidéken a falusi nép között még ma is divatoznak, s gyarló párbeszédekből állanak, továbbá vizkereszt napján a *három királyok járása*. A XVI. és XVII. században a vallásos vitatkozásokat dramatizálták, vagy *erkölcsi kérdéseket* fejtegettek párbeszédes formában, építő célzattal. Ezek voltak a *moralitások*. A XVIII. században meghonosult a mi iskoláinkban a Német-orozságból átvett, előbb latin, majd magyar nyelvű *iskoladráma*. Az iskoladrámák tárgya a bibliából vagy a történelemből vett, férfiszerepek vannak csak benne, nagyon didaktikusok és szónokiasok, a való

életnek képe teljességgel nem tükröződik vissza belőlük. A franciás költők (Bessenyei György) a XVIII. század vége felé francia mintára írnak tragédiákat és vigjátékokat, melyekben a *hely, idő és cselekvény egység* szigorú megtartására törekeshetnek.

Eddig elé azonban a szó igaz értelmében dráma nincsen. Bessenyei „Philosophus” című vigjátékában sikerült tipikus alak van egy, (Pontyi, a szüklátó körű, becsületes, magyar közép-nemes) de hiányzik a cselekvény szinszerűsége és életteljesége belőle.

1790-ben alakul meg *Kelemen László* igazgatása alatt az első vándor színésztársaság, mely nagyobbara németből átdolgozott lovagdrámákat, érzékeny szindarabokat ad elő.

Az első számottevő drámairónk *Kisfaludy Károly*, akinek 1819-ben adták elő a „Tatárok Magyarországon” című hazafias drámáját. Számos vigjátékot, néhány komolyabb igényű tragédiát ír. Ő teremti meg a *magyar vigjátékot* („Csalódások”, „Pártütők”, „Kérők”). Van leleménye, komikai ere és jellemzésre is törekszik.

Ez időben írta *Katona József* „Bánk-bán” című tragédiáját, mely mind a mai napig a legjelesebb magyar tragédia, az egyetlen, mely Shakespeare tragédiáihoz hasonlítható.

A legtermékenyebb, leghatásosabb drámairónk *Szigligeti Ede*, valódi nevén *Szathmáry József*. Ő ismeri fel először, hogy minő fontos a drámában a szinszerűség; jeles vigjátékokat („Fenn az ernyő, nincsen kas”, „Mama”), derék szomorú játékokat („Trónkereső”), kitűnő bohózatot („Liliomfi”) írt s megteremtette a népszínművet („Szökött katona”, „Cigány”, „Csikós”). Csaknem egy egész emberöltőn át uralkodott a magyar színpadon, száznál több szindarabot írt.

Vörösmarty klasszikus szépségű nyelven, gyönyörű iambusokban írt szomorújátékai nem voltak szinpadra valók. Inkább könyvdrámák, melyek olvasásra, de nem előadásra valók. Legpoétikusabb műve „Csongor és Tünde,” ez a fantasztikus vigjáték, melynek tárgyát az „Argirus és Tündér Ilona” című verses regéből merítette.

Czakó Zsigmond, Csató Pál, Kuthy Lajos, Dobsa Lajos vig- és szomorújátékaikkal arattak a maguk idején babért, de csakhamar letűntek.

Szigligeti örökét *Usiky Gergely* vette át, aki a hetvenes és nyolcvanas években igen ünnepelt drámaíró volt, s a magyar társadalomnak csaknem minden tipikus alakját szerencsés érzékkel színre hozta „Proletárok”, „Cifra nyomorúság” és „A nagymama” című darabjai tetszettek a legjobban.

Mióta Budapesten a *Népszínház* felépült, gombamódra termettek a népszínművek, de csak *Tóth Ede* „Falu rossza” vált ki a tulságosan szapora termékek közül, továbbá *Csepreghy Ferenc* „Piros bugyeláris”-a.

Semmi sem mutatja annyira, hogy milyen nagyot fejlődött a színügy, mint az, hogy csaknem minden nagyobb vidéki városnak megvan a maga állandó színháza, a fővárosban pedig nem kevesebb mint hét állandó színház (Nemzeti-, Nép-, Vig-Magyar-, Vár-, Kisfaludy-színház és Opera-ház) továbbá két nyári szinkör és egy gyermek-színház van.

Nem kis jelentőségű dolog az sem, hogy mióta *Paulay Ede* *Madách* „Ember tragédiájá”-t színre alkalmazta, ez a remekmű állandó darabja az ország összes szinpadjainak.

Az újabb drámairodalom fejlődése nem a legszerencsésebb. Az idegen — főleg francia-drámai,

vigjátéki és bohózatí termékek jóval túlszárnyalják s háttérbe szorítják a hazai termékeket.

Az *operette* és *bohózat* virágoznak, a dráma hanyatlik.

19. A drámai műfajok osztályozása.

Komoly műfajok	1. tragédia, 2. dráma.
Vig műfajok	1. vigjáték (felsőbb és alsóbb komikumú) 2. bohózat.
Komoly és vig műfajok	1. színmű, 2. népszínmű 3. életkép.
Énekel és zenével vegyes műfajok	1. operette, 2. opera.

20. A költői műfajok táblázata.

É p i k a		L i r a		D r á m a	
<i>Verses</i>	<i>Prózai</i>	<i>Érzelmi</i>	<i>Gondolati</i>	<i>Komoly</i>	<i>Vig</i>
1. Éposz	1. Mese (nép)	1. Dal (nép- dal)	1. Reflexiós költémé- nyek	1. Tragédia	1. Vigjáték
2. Monda	2. Novella	2. Elégia	2. Epigramm.	2. Dráma	2. Szinmű
3. Rege	3. Rajz	3. Óda	2. Epigramm. Gnóma	3. Opera	3. Népszinmű
4. Legenda	4. Regény	4. Dythimb.	3. Aesopi- mese		4. Bohózat
5. Költői el- beszélés		5. Rapsodia	4. Parabola		5. Életkép
6. Ballada- Románcz			5. Paramithia		6. Operette
			6. Szatira		
			7. Tanító-köl- temény		

Tartalom.

Bevezetés	3
1. Mi a poétika?	3
2. A költészet helye a művészetben	3
3. A költői műfajok osztályozása	5
4. A költői műfajok fejlődése	6
<i>I. Rész</i>	7
1. Elbeszélő-műfajok (Épika)	7
2. Az éposz	8
3. Az éposz fajtái	11
4. A világirodalom époszai	13
a) Naiv nagy époszok	13
b) Műéposzok	14
c) Nemzeti műéposzok	15
d) Regényes, szatirikus, komikai, humoros műéposzok	16
5. Az époszok versformája	16
6. Kisebbségi elbeszélő műfajok	17
a) Monda, legenda, mese	17
b) Költői elbeszélés	18
c) Román és ballada	19
7. Prózai elbeszélő műfajok	21
a) A novella	21
b) A regény	22
8. Az epikai műfajok osztályozása	25
<i>II. Rész</i>	26
A líra	26
1. A népdal — népdal	27
2. Elégia	29
3. Óda	31
4. Óda-szerű költemények. Dythiramb. Rap- szódia	34

5. Tanítócélnú lírai költemények. A gnóma és epigramma	35
6. Az aesopi mese (állatmese)	36
7. Paramythia. Parabola	37
8. Szatira	38
9. A tanítóköltemény	40
10. A lírai műfajok osztályozása	42
Lira	42
<i>III. Rész</i>	43
A dráma	43
1. A drámáról általában	43
2. A görög tragédia	44
3. A tragikum	45
4. A komikum	45
5. A dráma szerkezete	46
6. A jellemfejlődés a drámában	47
7. Tragikai vétség és bűnhődés. Komikai vétség és bűnhődés	48
8. Csodás elem a tragédiában és komédiában	49
9. A jellemek a tragédiában és komédiában	49
10. A görög és a modern dráma összehasonlítása	50
11. A drámai művek technikai beosztása	50
12. Középfajú drámák	51
13. Operette, opera	52
14. Regény-dráma	53
15. A drámai költemény	53
16. A dráma formája	54
17. A drámai nyelv	55
18. A magyar dráma-irodalom vázlatos története	55
19. A drámai műfajok osztályozása	58
20. A költői műfajok táblázata	59

Stampfel Károly kiadásában Pozsonyban

megjelent és általa, valamint minden hazai könyvtárustól megszerezhető:

Tudományos zseb-könyvtár.

„A tudományos zsebkönyvtár“ időhöz nem kötötten, 60 filléres kis füzetekben jelenik meg s a tudományok minden ágára kiterjeszkedik.

„A tudományos zseb-könyvtár“ idővel mindazt felöleli, a mi az általános műveltség körébe tartozik. A csinos külsejű füzeteket, rendkívüli olcsóságukra való tekintettel, bárki könnyen megszerezheti, aki pedig a hasznos tudnivalók ismeretét a legkényelmesebb módon akarja elsajátítani, az föltétlenül vegye meg a „Tudományos zsebkönyvtárt“. A jó magyarsággal és eleven stílussal megírt füzetek főbb vonásokban világos képet adnak az illető tudományról és megismertetik az olvasót mindazzal, amit az illető szakmából okvetetlenül tudnia kell.

Eddigélé a következő füzetek jelentek meg :

1. **Földrajzi és statisztikai tabellák.** Összeállította Hickmann A. és Péter J.
2. **Arithmetikai és algebrai példatár.** Irta Dr. Lévay E.
3. **Kis latin nyelvtan.** Irta Dr. Schmidt Márton.
4. **Magyar irodalomtörténet.** Irta Gaal Mózes.
5. **Görög nyelvtan.** Irta Dr. Schmidt Márton.
6. **Francia nyelvtan.** Irta Dr. Pröhle Vilmos.
7. **Angol nyelvtan.** Irta Dr. Pröhle Vilmos.
8. **Római jog. I. Institutiók.** Irta Dr. Bozóky Alajos.
9. **Római jog II. Pandekták.** Irta: Dr. Bozóky Alajos.
10. **Egyházjog. (Kathol.)** Irta Dr. Bozóky Alajos.
11. **Magyar nyelvtan.** Irta Gaal Mózes.
12. **Magyar stilisztika.** Irta Gaal Mózes.
13. **Magyar retorika.** Irta Gaal Mózes.
14. **A sík trigonometriája.** Irta Dr. Lévay Ede.
15. **Római régiségek.** Irta Dr. Schmidt Márton.
16. **Magyarok története.** Irta Cseh Lajos.
17. **Kereskedelem története.** Irta: Dr. Stirling Sándor.
- 18—20. **Egyetemes irodalomtörténet.** Irta Hamvas József.
21. **Nemzetközi jog.** Irta Dr. Gratz Gusztáv.
22. **Magyar poétika.** Irta Gaal Mózes.
23. **Planimetria.** Irta Dr. Lévay Ede.

Folytatása a túloldalon.

24. **A római nemzeti irodalom története.** Irta Márton Jenő.

25. **Német nyelvtan.** Irta Albrecht János.

Legközelebb pedig — szintén időhöz nem kötöttek — következő kötetek megjelenése van tervbe véve:

Aesthetika	Német helyesírás
Algebra	Német irodalomtörténet
Alkotmánytan	Nemzetgazdaságtan
Áruisme es vegytan	Népisme
Áruisme-Lexikon	Oktatási módszertan
Astronomia	Olasz nyelvtan
Az ember őstörténete	Orosz nyelvtan
Chémia (szerves)	Paedagógia
Chémia (szervetlen)	Pénzügyi jog
Egyházjog (Prot.)	Pénzügytan
Egyháztörténet	Physikai repetitorium
Építészeti stilisme	1. Mechanika és akusztika
Észjog	2. Optika és hőtan
Ethika	3. Elektromosság és mágnesség
Fogalmazványok	Physikai földrajz
Földtan	Politika
Geológia	Rajzolás
Görög irod. tört.	Statisztika
Görög régiségek	Stereometria és sphaerikai trigonometria
Gyorsírás	Számtan
Jogtörténet	Természetrajz:
Kereskedelem isme	Állattan
Kereskedelmi földrajz	Bogárgyűjtő
Keresk. szokások ismert.	Rovargyűjtő
Lélektan	Lepkegyűjtő
Logarithmustáblák	Növénytan
Logika	Növényhatározó
Magyar helyesírás	Ásványtan
Magyar közigazgatási jog	Tornatanítás
Magyar közjog	Török nyelvtan
Magyar magánjog	Világtörténet
Művelődéstörténet	
Mythológia	

Magrendelhető alulírt kiadónál, s bármely hazai könyv-árusnál.

Pozsony — Budapest.

Stampfel Károly,
kiadó.

Stampfel Károly kiadásában Pozsonyban

megjelent és általa, valamint minden hazai könyvárustól megszerezhető:

Nemzetünk nagy költői.

Szerkeszti Gaal Mózes.

Ezen czimen megjelenő vállalat úgy a művelt nagy közönségnek, valamint a tanulóifjúságnak is kedves olvasmányul kínálkozik. A „**Nemzetünk nagy költői**“ czimű vállalatban a magyar szellem kiválóbb képviselői, a költők, a regény- és drámaírók élvezetesen és érdekesen megírt jellemképei, műveiknek az életrajz keretébe foglalt ismertetése és méltatása lát napvilágot 3-4 ives csinos füzetekben. Azok is kedvvel forgathatják, a kik a szóban forgó írókat olvasták, s azok is megértik, akiknek még nem volt módjukban az illető írók műveit olvasni. Ezen olcsó füzetes vállalat célja **klasszikus íróinknak s általában véve irodalmunk történetének népszerű ismertetése**, ez ismereteknek széles körben való terjesztése. Ismerteti az egyes írókat és azok műveit, mi által az olvasónak az illető író iránti érdeklődését felkelti és hathatósan elősegíti abbéli kívánságát, hogy a szóban forgó író vagy költőt közelebbről megismerhesse. A vállalatban már eddig megjelentek: **Tompa, Petőfi, Arany, Balassa, Gyöngyösi, Zrínyi, Csokonai, Berzsenyi, Kazinczy, és Kölcsey élete és költészete**. Valamennyi Gaal Mózes magyaros, élénken színező és megleghangu író tollából került ki. Ezeket követni fogják: **Kisfaludy S., Kisfaludy K., Vörösmarty, Jósika, Eötvös, Kemény, Jókai, Katona, Szigligeti és Madách**.

A mennyiben az egyes írók, mint koruk szellemének a kifejezői jelennek meg, hova-tovább az egész magyar irodalom-történet kiegészül ez írói jellemképekből.

A csinosan és ízléssel kiállított füzetek ára egyenkint 40 fill.

